ДИҚҚАТ, ЯНГИ РУКН: «ТАРОЗИ»

Очиқ айтиш керакки, ҳозирги ёшларимизда жисмоний меҳнатга ва, айниқса, дала меҳнатига лаёқат борган сари сусаймоқда. Енгил-елпи пул топиш, оғир меҳнатдан қочиш, қинғир йўллар билан даромад қилиш кучайяпти. Ҳатто қишлоқларда ҳам дала меҳнатидан қочиш кузатилади.
Пахта мавсумининг маълум маънода аҳамияти бор. Қолаверса, фақат бизнинг мамлакатда талаба ёшлар қишлоқ хўжалиги ишларига жалб қилинаётгани йўқ. Бошқа давлатларда ҳам ишчи кучига эҳтиёж сезилса, талабалар жалб қилинади. Мисол учун Россияда картошка ковлашга, Молдовада узум теришга талабалар олинади. Қўшни республикаларда ҳам талабалар пахтага чиқишади.

2 -бет

КАРЛ ПОППЕР ГЕГЕЛГА ҚАРШИ

«Гегель миллатчиликнинг нафақат тарихий ва тоталитар назариясини яратади, шу билан бирга у миллатчиликнинг руҳий-таъсирий имкониятларини ҳам аниқ билган... У миллатчилик бир эҳтиёжга, яъни кишиларнинг бир жамоага бирлашиб, дунёда ўз ўрнини аниқлаш истагини қондиришга хизмат қилишини сезган».

3 -бет

Бутун вужудимни аччиқ алам қамраб олди. Кўз ёшларим томоғимга тиқилиб қолгандай эди. Мен на гапира олардим, на йиғлай олардим. Судьялар ҳайъати, уларнинг ортидан мен ҳам маҳкама вакилининг ҳамроҳлигида суд залини тарк этдик. Кўчага чиқишим биланоқ биз шунақа қумбўронга рўпара келдикки, бир пасда бир-биримизни йўқотиб қўйдик. Шамол ҳуштак чалиб увилларди, кўз очиб, теварак-атрофга қарашнинг имкони йўқ эди. Мен овозим борича: "Жаноб губернатор! Муҳтарам судьялар! Агар шуки бўрон бўлмаса, бўроннинг ўзи қанақа бўлади?!"— деб ҳайқирардим.

4 -бет

Mustaqil gazeta

HURRIYAT

1996-yil dekabrdan chiqa boshlagan E-mail: hurriyat@uzpak.uz № 4 (362) 2004-yil 28-yanvar

«HURRIYAT» сизники,
Сиз HURRIYATники бўлинг!
Газетамизга 2004 йил учун обуна давом этмоқда.
Нашр кўрсаткичи — 233

Маънавият

САХИЙ ВА АХИЙ

Тилимизда мурувват сўзи жуда фаол. Халқимиз уни фарзандига исм ҳам қилиб қўяди. Бу сўз маъносини ёки унга яқин маънони англатадиган калима ва ифодалар шунчалар кўпки, уларни шунчаки санашнинг ўзи ҳам бир неча сатрни эгаллайди: мурувват, саховат, хайр, хайрия, инъом, садақа, худойи, ҳиммат, футувват, карам, эҳсон, туҳфа, совға, ҳадя, қўли очиқлик, бағри кенглик, мардлик, жўмардлик (жавонмардлик), нисор айламоқ, беминнат хизмат...

Шунча сўз бор эканми, демак, халқимиз тийнатида мурувватнинг шунча тури ҳам мавжуд-да. Ҳатто, меҳр, раҳм, шафқат каби сўзлар ҳам бир жиҳатдан шу маъноларга боғланиб кетади.

Буларнинг бари йиғилиб, яхшилик ёки эзгулик деб аталмиш яхлит маънавий тушунчага бирикади.

Мурувват сўзи адабий тилдаги маъносидан ташқари, айрим шеваларимизда ҳам фаол ишлатилади. Масалан, Бухорода меҳмонни дастурхонга, ундаги ноз-неъматдан тамадди қилишга даъватни ҳам мурувват қилмоқ ибораси билан ифодалаш кучли. Фақат талаффузда бу тезлашиб, мурат қилди (ёки мурат қилмади) тарзида айтилади.

Мурувватнинг энг яқини – саховат. Саховатли киши сахий дейилади. Сахибой деган ўзбек исми ҳам аслан шу сўздан олинган. Сахийнинг ёнида эски тилимизда ахий деган тушунча ҳам бор эди, Ахийнинг ўзаги – арабча ах. У биродар, оғайни, ака-ука деган маънони беради. Чунки ахийнинг моҳияти шу маънога жуда яқин келади.

Ахий – сахийнинг ҳам сахийи. Буни ҳазрат Алишер Навоий асарларидаги талқинлардан келиб чиқиб айтяпмиз. Масалан, мамлакатининг ярмини бировга берган подшоҳ – сахий. Бироқ қўлидаги (аслида, бировдан тилаб олган) бир бурда нонини очга берган гадой – ахий. Чунки у ўзида борини (юз фоиз!) муҳтожга нисор айлади-да.

Ўтмишда ахийликни, яъни бандаларга олий даражадаги мурувват кўрсатишни ўзининг турмуш тарзи, умрининг мазмуни деб билган, шу мақсади йўлида ҳеч нарсасини, борингки, ширин жонини ҳам аямасликка даъват этгувчи таълимот, бу таълимотга оғишмай амал қилгувчи бир тоифа бўлган.

Профессор Нажмиддин Комиловнинг тадқиқотларида таҳлил этилишича, тарихимизда бошқаларга яхшилик қилишни умрининг шиорига айлантирган кишилар бирикиб, бир жамоага айланган. Бундай уюшмаларга бирикканларни жавонмардлар, ахийлар, фатийлар деб аташган. Уларнинг маслаги – таълимоти жавонмардлик ёки футувват деб юритилган (Қаранг: К о м и л о в Н. Тасаввуф ёки комил инсон ахлоқи. Биринчи китоб. Т., 1996, 113-бет). "Уларни Ироқда шотир, Хуросонда сарбадор, Мағриб (Андалусия)да сукра ("сукра" – маст демак) дейдилар. Уларга тобе жойларда адолат расми шундай ривожланганки, уларнинг лашкаргоҳлари, уйлари остонасида олтин ва кумуш тангалар ерга сочилиб ётади ва эгаси топилмагунча ҳеч ким бу пулларга тегмайди" (Ўша асар, 114-бет).

XIII асрларга келиб жавонмардлик билан тасаввуф таълимоти ўзаро қўшилиб кетди. "Футувватчилар, тасаввуф ахлоқини қабул қилган ҳолда, амалиётдан воз кечмадилар, халқ орасида юриб, хайру савоб ишларни бажаришда фаоллик кўрсатардилар" (Ўша асар, 120-бет). Жавонмардликнинг энг юксак намунасини кўрсатганлар "айёрлар" (аёл бўлса, "айёралар") дейилган. Чунки бундай кишилар адолат ўрнатиш, бошқаларга яхшилик қилиш йўлида донолик, айёрлик, ҳатто, найранг ишлатишни ҳам лозим кўраверган. Шу тариқа улар "худпарастлик" ("худбинлик")дан "Худопарастлик"ка ўтишнинг олий намунасини намойиш этган.

XV асрда замонасининг фузалоси, энг машҳур сўз устаси – Ҳусайн Воиз Кошифий "Футувватномайи султоний" деган махсус асар битиб, жавонмардларнинг ҳаёт йўли ва ақидаларини шарҳлаб берди.

Навоий мурувватпешаликнинг бу тарихини пухта билар эди. Шунинг учун асарларида сахийни ҳам, ахийни ҳам ҳар турли тимсолларда кўрсатган. "Ҳайрат ул-аброр"да Ўтинчи чол сахийликда донғи чиққан Ҳотам Тойидан ҳам сахийроқ қилиб тасвирланган. Чунки у ҳалол меҳнат қилиб, пешона тери билан ўз кунини ўзи кўради. Ҳеч кимнинг мурувватига муҳтож бўлмасликнинг ўзи ҳам – энг олий сахийлик. "Сабъайи сайёр"да эса Ахий тимсолини топамиз.

Аввал шуни айтиш керакки, Навоийнинг баъзи бор-йўғи иккигина мисрадан иборат алоҳида асарлари – фардлари маъно-мазмуни талқинларини, ҳатто, ўша қофиясию радифи билан бошқа асарларида ҳам учратамиз. Масалан, мақоламиз бошидан таҳлил қилиб келаётганимиз мурувват ва футувват нималигини шоир мана бу фардида очиқ қилиб айтиб қўйган:

Мурувват – борча бермакдур, емак йўқ,
Футувват – борча қилмакдур, демак йўқ.

Демак, ўзида борини бировга улашиб, ўзи ейишни ўйламаган одам мурувватли ҳисобланса, футувватли киши яхшиликни қилиб, ҳеч қачон уни айтмас, ҳатто, бу ҳақда ўйламас ҳам экан. Бу ерда ажиб бир сўз назокату фасоҳати мавжуд. Яъни, бу бор-йўғи икки сатрдан иборат асар замирида бировга яхшилик кўрсатиб, кетидан миннат қилиб юриш асло ярамайди, деган доно ўгит ётибди.

Худди шу фард моҳиятига яқин талқинлар "Ҳайрат ул-аброр" достонининг саховат таҳлилига бағишланган бобида махсус кўриб ўтилади.

"Сабъайи сайёр"да Баҳром биринчи қасрда биринчи кечада биринчи иқлимдан келган саёҳатчидан эшитган ҳикоятнинг мавзуи айнан ахийликка бағишланган.

... Ҳинд мамлакати (пойтахти Сарандиб шаҳри эди) тахти эгаси Жасратхоннинг илму одобдаю чиройда тенги йўқ Фаррух (маъноси – нур юзли) деган якаю ягона ўғли бор эди. Саксонга кириб қолган кекса подшоҳ тожни ўғлига топширмоқчи бўлар, ҳар гал фарзанд бундан бош тортар эди.

Бир кеча Фаррух тушида ўзини бир чўлу биёбонда кўрди. Атроф тўла одам эмиш. Туя устидаги бир кажавада кимдир кетаётган эмиш. Шамол унинг юзидаги ҳарир пардани кўтарганда кўрсаки, паридек, йўқ-йўқ, худди Шарқ Қуёшидек юзидан нур ёғилиб турган бир қиз эмиш. Уйғониб кетиб билсаки, туш кўрибди. Фақат ўша оломоннинг: "Бу ер — Қуддус деган жой бўлади", — деганини эслаб қолди, холос.

Шу лаҳзадан Фаррухнинг ҳаловати буткул йўқолди, ўзини қўярга жой тополмай қолди. Ёду фикри – сафарга отланиб, ўша қизни топиш. Охири, отасидан ижозат сўради: "Рози бўлмасангиз, ноилож, бошим оққан томонга кетаман".

Хон, ноилож, лашкарининг ярмини ўғлига бериб, унинг сафарига оқ йўл тилади.

У пайтларда одамлар Макка ўрнига Қуддусни тавоф қилишга борар эди. Фаррух ҳам лашкари билан Қуддусни тавоф айлади, ёрига еткаришини илтижолар қилиб тилади. Ўша ерда туш кўрса, унга биров: "Эрталаб туриб, Ҳалаб сари йўлга туш", – деб айтди. У асакрларидан юз-икки юзини олиб қолиб, бошқаларига юртга қайтишларига ижозат берди. Шу оз қавми билан Ҳалаб сари йўл олди.

(Давоми 1-бетда)

Ахборот

ҲУКУМАТ КОМИССИЯСИ ЎЗ ХУЛОСАСИНИ АЙТДИ

Куни кеча матбуотда "Ўзбекистон ҳаво йўллари" миллий авиакомпаниясининг ЯК-40 самолёти авиаҳалокати сабабларини аниқлаш бўйича Ҳукумат комиссияси ўз қарорини эълон қилди.

Ҳукумат комиссиясининг билдиришича, 2004 йил 13 январь куни рўй берган авиаҳалокат сабаблари атрофлича ўрганиб чиқилган. Текшириш хулосасига кўра, самолётнинг ўзиёзар ускунасидаги ("қора қути") ёзувлар таҳлиллари парвоз жараёни ва қўниш вақтида двигателлар ҳамда ҳаво кемасининг бошқа тизимларида носозлик бўлмаганлигини, бортда ёнғин, бирон-бир шикастловчи воситаларнинг таъсири ёки террорчилик ҳаракати аломатлари қайд этилмаганини кўрсатган. Қўнишни таъминловчи радиотехник воситалар барқарор ишлаб турган ва соз ҳолатида бўлган. Лекин ҳаво кемаси парвози, унинг қўниши мураккаб метеорологик шароитларда кечган. Ўша пайтда Тошкент аэропорти ҳудудида кўриш имкониятида қуюқ туман пайтида йўл қўйиладиган меъёрлар даражасида бўлган. Авиаҳалокат экипажнинг қўниш чоғидаги нотўғри ҳаракатлари туфайли содир бўлганлиги аниқланган. Ва бу воқеа қуйидагича рўй берган: экипаж томонидан қўнишга тайёрлаш қоидаларига хилоф равишда чекланган кўриш шароитида бошқариш ва ҳаво кемасини қўндириш учун мўлжалланган тизимнинг зарур иш тартиби қўлланилмаган. Бу ҳол борт ускуналарида самолётнинг белгиланган пасайиш траекториясига нисбатан ҳақиқий ҳолати тўғрисидаги маълумотларнинг нотўғри акс этишига, ҳаво кемасининг рухсат этилган кўрсаткичдан юқори баландликда қўниш йўлагига яқинлашиши ва қўниш чоғида ушбу траекториядан чиқиб кетишига олиб келган.

Борт ускуналарининг ностандарт тартибда ишлаётганидан дарак берувчи аломатлар борлигига қарамасдан, экипаж бу ҳақда диспетчерга хабар қилмаган, самолётнинг қўниш тизимидан нотўғри фойдаланиш билан боғлиқ хатоларни ўз вақтида аниқлай олмаган ва қўнишга қайтадан уриниш учун иккинчи марта айланиш бўйича чоралар кўрмаган.

Экипаж рухсат этилган энг қуйи баландликда қўниш йўлагининг ердаги белгиларини аниқламасдан ва ўзининг касб маҳоратига ортиқча баҳо бериб, пасайишни давом эттирган. Натижада, бундай вазиятда баландликка кўтарилиб, заҳира аэродромга кетишни талаб этувчи қоидаларни бузган.

Йўл қўйилган хатолар сабабли самолёт қўниш йўлагига белгиланган нормалардан ташқарида тегиб ўтган. Экипаж заҳира аэродромга кетиш учун баландликка кўтарилиш борасида кечикиб кўрган чораларга қарамай, самолёт аэропорт тўсиғига урилган ва бу ҳаво кемасининг ҳалокатга учраши ва ёнғин чиқишига олиб келган.

Авиаҳалокат туфайли ҳалок бўлганларнинг жасадлари яқинларига етказилган ва дафн этиш ташкил қилинган. Марҳумларнинг яқинлари ва қариндошларига моддий ва молиявий ёрдам кўрсатилган. Авиаҳалокат бўйича тергов ишлари давом этмоқда.

Хат

ЗОРА ИШИМИЗ ЮРИШСА...

ёки кредит қандай олинади?

Оилада етти нафар кишимиз. Турмуш ўртоғим К. Миллажонов узоқ йиллар Тошлоқ АТПсида ҳайдовчи бўлиб ишлар эдилар. Юрак хуружи хасталиги туфайли ишга ярамай қолдилар. Айни пайтда 23000 (йигирма уч минг) сўм миқдорида касаллик нафақасини оладилар. Бу нафақа дори-дармон ва касалхона учун сарфланади. Икки ўғлим бор, улар ҳам ишлашмайди. Ишлай деса, иш йўқ. Оиламиздаги бундай ҳол мени ташвишга қўйган. Савдо билан шуғуллаай десам, сармоя йўқ.

Марғилон шаҳрининг чеккасида бозор бор. Мана, 8 ойдирки, шу бозорда ишлаб, кунига 800-1000 сўмга яқин пул топаман. Бундан ташқари, уйимизда тегирмон ўрнатганмиз. Ўғлим 4 йилдирки маҳалла ва қўшни маҳаллалардан келган буғдойларни ун қилиб ишлаб чиқаради. Ишлаб чиқарилган буғдой ҳақига пул ёки ун оламиз. Унни маҳаллага сотамиз. Агар жисмоний меҳнатга лаёқатсиз бўлганимизда нима қилган бўлардик?

Тегирмонни мунтазам ишлатиш учун бозордан ёки фермерлардан буғдой олиб, тегирмонда ишлаб чиқарадиган бўлсак, рақобат бўлиши мумкин эди. Ҳозирги кунда рақобат — давр талаби бўладиган бўлса, бунинг учун сармоя керак бўлади. Сармоя қилиш учун банкдан кредит олиш, кредит олиш учун гаровга қўйишга мол-мулкинг бўлиши керак. Биз эса мол-мулкка эга эмасмиз. Шунинг учун агар мен банкдан 1 000 000 сўм кредит олсам, шунча пулга 10 тонна буғдой беради. 10 тонна буғдойдан 8 тонна тоза, рақобатга келиша оладиган оппоқ ун чиқади.

Бозорда ун 160-170 сўм. Биз унни 140 сўмдан сотсак, 1120000 сўм бўлади, 2 тонна кепак қолади. Бозорда кепак 70 сўм, биз 60 сўмдан сотсак, 120000 сўм. Жами 240000 сўм — 100 минг сўм оила эҳтиёжига кетса, 40000 сўм электр энергияси ва бошқа харажатларга кетади, 60000 сўм ойига банкка берилса, 40000 сўм оила бюджетига тушади.

Менинг тахминларим мана шундай. Сизларнинг ҳам маслаҳатларингизни билмоқчиман. Тадбиркорлик йўл-йўриқларини менга ўргатсаларинг, зора ишимиз юришармиди. Баъзилар 1 ойга етар-етмас кредит олишади. Биз эса қанча уринмайлик, бефойда бўляпти ёки йўлини билмаяпмизми?.. Газета ва телевидение орқали кредит олишнинг осон йўлларини ўргатишади-ю, негадир бизнинг Марғилонда бу масалада анчагина қийинчиликлар бор. Сизлардан илтимос, кредит қандай олинади?

Маслаҳат ва кўрсатмаларингиз билан кредит олиб қолсак, бизнинг ҳам ишимиз юришиб кетар, иншооллоҳ!

Одина ҒОЗИЕВА,
Фарғона вилояти

Муносабат

ТАФОВУТ

Ҳарбийлар милициядан қандай фарқ қилади?

"Hurriyat" газетаси кўп йиллардан бери турли сабаблар туфайли хизматдан бўшатилган милиция ходимлари ҳақида яхши-яхши мақолалар бериб келади. Сайдаҳмад Раупов, наманганлик Ҳусниддин Мамажоновлар ҳақидаги мақолаларни ўқиган одам улар тақдирига бефарқ қарай олмайди.

Милиция идораларидаги (мен атайлаб "Ички ишлар идоралари" деган сўзни ишлатмадим, сабаби бу идоранинг айрим ходимлари, масалан, қоровул қўшинлари "милиция ходими" категориясига эмас, "ҳарбий хизматчи" категориясига киради) хизматнинг алоҳида хусусияти шундаки, ходим ҳуқуқбузар билан ҳуқуқбузарликдан жабр кўрган томон манфаатлари кесишадиган нуқтада ҳокимият вакили сифатида иш олиб боради. Табиийки, ҳар икки томонни бирдек қониқтирадиган қарорларга келиш ҳамиша ҳам мумкин бўлавермайди. Натижада ўзини "атайлаб хафа қилинган" деб ҳисоблаб, ходим устидан мағзава ағдаришга, турли "ёз-ёз", "миш-миш"лар уюштиришга, каттароқ лавозимдаги уруғ-аймоқларини ишга солиб, ўша ходимга ёки унинг яқинларига турли тазйиқлар ўтказишга киришади. Бундай ҳолларда текширувчи ходим холис бўлса хўп яхши, аммо у сал бўлса-да нохолисликка йўл қўйса, қонунбузарга, айрим ҳолларда эса ғирт жиноятчига чиқариб қўйилишини ҳеч ким инкор эта олмайди, деб ўйлайман.

Милиция ходимининг аҳволи мана шу нуқтаи назардан қаралса, давлат хизматининг бошқа турлари — чегарани қўриқлаш, фавқулодда вазиятлар, қуролли кучлар ва бошқа хизматлардан кўп жиҳатдан фарқ қилишини тушуниш қийин эмас. Айтайлик, армияда взвод командири бўлган катта лейтенант бир-бирига тан жароҳати етказиб, муштлашган икки кишининг ишини текширмайди, бундай ҳолатлар бўйича бирорта қарор чиқармайди, бирорта одам бедарак йўқолса, уни қидиртирмайди, бирорта одам тергов ёки суддан қочадиган бўлса, уни ушлаб келиш унинг вазифасига кирмайди ва ҳоказо.

Газетанинг 2003 йил 5 ноябрь сонида босилган "Менинг ишим... "заказ"миди?" мақоласини ўқиб, қонунларимиз нима учун милиция ходимларини погон тақиб юрадиган бошқа хизматдаги биродарлари билан бирдек ҳимоя қилмайди, дея ўйлаб қолдим.

Бу собиқ ходимнинг устидан "Ҳокимият ҳаракатсизлиги" деб номланадиган ЖКнинг 208-моддаси билан жиноят иши қўзғатилган экан...

ЖКнинг 208-моддаси билан ҳар қандай мансабдор шахс айбдор деб топилгудек бўлса, суд унга 3 (уч) йилгача озодликдан маҳрум қилишдан кўра оғирроқ жазо бера олмайди. ЖКнинг 15-моддаси 2-қисмига кўра, бу турдаги жиноятлар ижтимоий хавфи катта бўлмаган жиноятлар туркумига киради.

Энди эътиборингизни ЖКнинг 47-моддасига қаратаман. Бу модда **"Хизмат бўйича чеклаш"** деб аталади ва унда мана шу жазо чораси нима эканлиги, қайси ҳолларда, кимларга нисбатан қўлланилиши мумкинлиги кўрсатиб ўтилади. Унда англашилича, **хизмат бўйича чеклаш** жазосини олган **офицер таркибига кирувчи ҳарбийлар, прапорщик, мичман ва ҳарбий хизматни контракт бўйича ўтаётган ҳарбий хизматчилар** суд ҳукмида кўрсатилган муддат давомида **муайян ҳуқуқ ва имтиёзлардан маҳрум қилинади, пул таъминотининг 10 фоизидан 30 фоизгача бўлган миқдори давлат даромади ҳисобига ушлаб қолинади.**

Хизмат бўйича чеклаш жазо чораси Жиноят Кодекси махсус қисмида назарда тутилган ҳолларда 2 ойдан 3 йилгача муддатда қўлланилади. Ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки оғир оқибатлар келтириб чиқармаган, эҳтиётсизлик туфайли содир этилган жиноят учун суд иш ҳолати ва маҳкумнинг шахсини ҳисобга олган ҳолда унга нисбатан уч йилдан кўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш, қамоқ ёки ахлоқ тузатиш ишлари жазоси ўрнига шу муддатга **хизмат бўйича чеклаш** жазосини қўллаши мумкин.

Хизмат бўйича чеклаш тариқасидаги жазони ўташ муддати давомида жазоланган маҳкумнинг мансаби, ҳарбий ёки махсус унвонини ошириш мумкин эмас, жазони ўтаган вақт эса унинг кўп йил ишлаганлик, навбатдаги ҳарбий махсус унвон ҳамда пенсия олиш учун асос бўладиган хизмат муддатига қўшилмайди. Шу ўринда мазкур норма ЖКга 1995 йил 1 апрелдан қўшилганлигини эслатиб ўтиш жоиз.

Демак, юқорида мисол қилиб олинган ҳарбийдаги взвод командири, айтайлик, ўзга шахсга ўртача ёки оғир тан жароҳатлари етказилган ҳолда автоавария (ЖКнинг 266-моддаси 1-қисми) ёки ашаддий безорилик ҳаракатлари (ЖКнинг 277-моддаси 2-қисми) содир этиб судланган тақдирда ҳам у ҳарбий хизматда қолаверади. Унга ўқотар қурол ва бошқа ҳарбий анжомлар ишониб топширилаверади. У нафақат пистолет, автомат билан муомала қилади, балки танк, БТР ёки БМПларни ҳам бошқариб юриши мумкин...

Ўша ҳарбий жиноят содир этиб, судланган бўлишига қарамай, вақти соати етиб, полковник унвони олиши, ҳурмат билан нафақага ҳам кузатиб қўйилиши мумкин экан.

Хўш, милиция ходимлари-чи? Мен 2003 йилда ЎзР Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги Кодекснинг 133-моддасида кўрсатилган маъмурий қилмишни (жиноий эмас!) содир этган бир туман ИИБ тергов бўлими терговчисининг терговчиликдан профилактика нозири вазифасига туширилганини биламан. Ахир, бошқа шахсга бор-йўғи енгил тан жароҳати ва 900 минг сўм атрофида моддий зарар етказилиши билан боғлиқ автоавария содир этиш маъмурий тартибда, худди автобусда чиптасиз юрганлар маъмурий тартибда жазоланганликлари каби жазоланадиган қилмиш-ку! Шу ходим мабодо ЖКнинг 266-моддаси 1-қисмида кўрсатилган жиноятни содир этганида эди, албатта, ички ишлар идораларидан бўшатиб юборилган бўларди. Милиция офицерларининг ҳам айбли ҳолатда автоавария қилмасликларига ҳеч ким кафолат беролмайди-ку?

Милиция ходими билан чегара ёки ички қўшинлар хизматчисининг Жиноят Кодекси олдидаги фарқ ёки тафовут нимадан иборат эканлигини газетхонлар энди тушуниб етган бўлсалар керак, деб умид қиламан.

Кимдир менга эътироз билдириб, "Милиция ходимлари жиноят содир этганлар билан иш олиб боради, шунинг учун улар орасида жиноят деб баҳоланадиган ҳуқуқбузарликка йўл қўйиб, суд ҳукми билан жазо олганлар бўлиши мумкинмас", дейиши мумкин. Унда ички қўшинлардаги маҳбусларни қўриқлаш билан машғул ҳарбий хизматчилар кимлар? Улар жиноятчилар билан ишламай, кимлар билан ишлайди? Ёки чегарадагилар, МХХдагилар жиноятчилар билан ишлашмайдими? Албатта, бу идораларнинг ҳаммаси ҳам у ёки бу даражада жиноятчи унсурлар билан иш олиб боради. Аммо уларга нисбатан муносабат ёки ишонч бошқачалигини кўриб турибсиз. "Нега?" деган ҳақли савол туғилади. Ўйлашимча, бу ҳол "Ҳарбий хизматчи" категориясига кирувчиларга бунчалик шароит яратиб берилганлиги уларнинг профессионал ҳарбийлар эканлиги, бутун умрларини шу ишга бағишлаганликлари, бошқа ҳунарлари йўқлиги, ҳарбий хизматдан бўшаб қолсалар, "гражданка"да ҳаётда қийналиб қолишлари мумкинлиги билан ҳам изоҳланади. Бироқ милиция ходимлари орасида ҳам кўп йиллик хизматлари давомида асосий ихтисосларини йўқотишга улгурган кўплаб педагог, муҳандис, иқтисодчи ёки бошқа касб эгалари ҳам борлигини унутмаслик керак. Улар ҳам хизматдан кетгач, ҳеч кимга керак бўлмайдиган мутахассис бўлиб қолаверадилар. **Милицияга нисбатан анча масъулиятлироқ вазифаларни бажарадиган ҳарбий хизматчилар айрим турдаги жиноятларни содир этиб, судланганларидан сўнг ҳам лавозим ёки хизматда қолдирилар эканлар, милиция ходимларига ҳам шундай муносабатда бўлишни қонунлаштириш вақти етмадимикан?** Ахир, милицияда "Илгари судланганлар ишламасин" деган талаб пайдо бўлган йилларда милиция ҳам, чегарачилар ҳам, ички қўшинлар ҳам, КГБ ҳам НКВД деган битта идорада жамланган эди-ку. Ҳозирга келиб эса чегарада хизмат қилган ёки маҳбусларни қўриқлайдиган одам судланса ҳам хизматни давом эттиради, милиция ходими эса жиноят хизматдан буткул кетади. Қонун чиқарувчилар бу ишга қайси тамойиллар асосида ёндашганликлари кўпчилик учун унча тушунарли эмас, назаримда. Шунинг учун мен юқоридаги ҳолатларни қайсидир маънода милиция ходимлари учун адолатсиз деб ҳисоблаб, мутасадди ва мутахассислардан шу масалада ўз фикр-мулоҳазаларини билдирадилар, деб умид қиламан.

Абдуқаҳҳор МУТАЛОВ,
ҳуқуқшунос,
истеъфодаги милиция майори

Анжуман

НАФИС МАЖЛИС

Яқинда Алишер Навоий номидаги Давлат адабиёт музейида миллатимизнинг буюк фарзанди, мутафаккир шоир Алишер Навоийга бағишланган тадбир, яъни шоир таваллудининг 563 йиллиги муносабати билан илмий анжуман бўлиб ўтди. Унда Алишер Навоий ижодиётини ўрганиш ва халққа тарғиб этиш, ёш авлод дунёқарашини шаклланишида Навоий меросининг алоҳида ўрни бўлиши кераклиги ҳақида маърузалар қилинди. Хусусан, филология фанлари доктори, профессор С. Ҳусанов "Истиқлол ва навоийшуносликнинг уфқлари" маърузасида ўзбек навоийшунослигининг кечаси ва бугуни ҳақида батафсил маълумот бериш билан бирга, бу соҳада қилинажак илмий тадқиқотлар ҳақида ҳам фикр юритилди. Академик А. Қаюмовнинг "Навоий шеъриятида арабизмлар" маърузасида эса навоийшунослик соҳасидаги ўрганилиши зарур бўлиб турган илмий муаммо кўтарилди. Яна шоир ва таржимон Ойдин Нажафнинг "Алишер Навоийнинг "Назм-ул жавоҳир" асарининг рус тилига таржимаси" юзасидан қилган маърузаси ҳам катта қизиқиш уйғотдики, узоқ йиллардан бери Навоий ва, умуман, шарқ мумтоз шоирларининг асарлари таржимасини Москва таржимонлар мактаби амалга оширар эди. О. Нажафнинг эътирофига кўра, энди Ўзбекистонда ҳам ўша мактабга рақобат қила оладиган таржимонлар етишиб чиқа бошладилар. Улуғ шоир шеърларининг таржимасидаги бадиият билан бирга мамлакатимиздаги етакчи навоийшунослар кўмагида ғоявий жиҳатларнинг ҳам тўласинча русийзабон ўқувчиларга етказиб берилаётганлиги қувонарли ҳолдир.

Анжуманда филология фанлари номзоди М. Рашидованинг "Наводир ун-ниҳоя" девонининг матний хусусиятлари", Ж. Жўраевнинг "Навоийнинг муаммо жанридаги халафи", О. Жўрабоевнинг "Алишер Навоий ижодиётининг намойишгоҳи ва музей залларини янгилаш режалари", илмий ходима Ф. Икромованинг "Замонавий шоирларнинг Навоий ғазалларига боғлаган мухаммаслари" мавзуидаги чиқишлари ҳам эшитувчиларда қизиқиш уйғотди. Шунингдек, М. Рашидова шоир девонининг матни масалаларига синчковлик билан мурожаат қилиб, тадқиқотчилар назаридан четда қолаётган янгиликлар ҳақида тўхталди. Ж. Жўраев Навоийнинг адабиётшуносликдаги анъаналарини XX асрда давом эттириб келган шоир Гулшаний хусусида тўхталган бўлса, О. Жўрабоевнинг маъруза ниҳоясидаги Навоийнинг янги аниқланаётган ғазалларининг манба ва матнлари ҳақидаги илмий ахбороти ҳам устоз навоийшунос олимларнинг эътирофига сазовор бўлди.

Отабек РУСТАМБЕК ўғли

Тарози

ДИҚҚАТ, ЯНГИ РУКН: «ТАРОЗИ»

Шундай латифа бор.

Афандидан сўрашибди:

— Тақсир, одамлар нега турли томонга юради? Ҳамма бир тарафга қараб юрса бўлмайдими?

Афанди жаноблари бошларини қашлаб, шундай жавоб берибдилар:

— Қизиқмисиз, ҳамма бир томонга қараб юрса, ер қийшайиб кетади-ку!

Бу бир самимий кулги, бироқ ҳар бир ҳазилда жиндай ҳақиқат бор деганларидек, халқ донишмандининг жавобида теран мантиқ бор. Ҳамма бир томонга қараб юрмаганидек, ҳамма бир хил фикрламайди ҳам. Қолаверса, ҳеч эътироз қолдирмайдиган, мутлақ ҳақиқатларни сўзлаш шарафи фақат Яратганнинг ўзигагина хосдир, чунки олам асрорини, эртага нима бўлишини Оллоҳгина аниқ билади. Бу ҳақда муқаддас китобларда етарлича далолат бор. Демак, инсон зоти баён этган ҳар қандай фикрда мунозарали ўрин бўлади ва шунинг учун у билан баҳслашмоқ мумкин. Шундай экан, ҳаммани ягона бир фикрга бўйсунишга мажбурлаш ҳам ножоиз.

Эҳтимол, шунинг учун ҳам "Ҳақиқат баҳсларда туғилади", деган эски ҳикмат тез-тез тилга олиниб туради. Ҳатто тафаккур тадрижи тарихи баъзан маълум масалада озчиликнинг позицияси охир-оқибатда тўғри бўлиб чиққанини ҳам тасдиқлайди. Баъзан 99 кишига зид фикр айтган бир киши ҳақ бўлган. Бундай ҳолга кўплаб мисоллар келтириш мумкин.

"Hurriyat" газетасида янги рукн ташкил этишдан мақсад ҳам бир масалада турли нуқтаи назарларни жамоатчилик ҳукмига ҳавола этишдир. Қарама-қарши фикрлар жўн бўлиши мумкин ёки улар бирданига мухлисларга етиб бормас, бироқ бир масалада турли қарашларнинг шаклланиши ўз моҳияти билан ижобий ҳодисадир. Албатта, баён қилинган нуқтаи назарлар нечоғли ҳаётийлигини ва, демак, қайси қараш тўғри эканлигини аниқлашда Сиз азиз муштарийларнинг иштирокингизга таянамиз. Мақсад беҳуда тортишув, баҳс-мунозарага зўр бериш эмас, балки жамият ижтимоий тафаккурига заррача бўлса ҳам таъсир ўтказиш — хизмат қилишдир. Бу борада Сиз биз билан бирга бўласиз, деб умид қиламиз.

ТАҲРИРИЯТ

«БОЛАЛИГИМ ПАХТАЗОРДА ҚОЛИБ КЕТДИ...»

"Пахта — миллий бойлигимиз". Бу гапни ҳар куни газеталардан ўқиймиз, радиода эшитамиз, телевизорни-ку қўяверинг. Пахта ҳақиқатан ҳам миллий бойлигимиз. Бунинг билан ҳар қанча фахрланса арзийди. Бугунги кунда мамлакатимиз экспортининг каттагина қисми "оқ олтин" ҳисобига тўғри келади. Лекин бир дона чигит ерга тушиб лўппи пахта бўлгунга қадар деҳқон қанча тер тўкиши фақат унинг ўзигагина маълум. Эрта баҳорда телевизорда андижонлик пахтакорларнинг ҳар бир туп ниҳол тагига ош қошиқда ўғит солаётганини кўрсатишганди... Ҳеч бир ўсимлик ғўзачалик кўп меҳнат талаб қилмайди. Ҳақиқатан пахтакорларимиз ҳар бир ниҳолни фарзандидай авайлайди.

Пахтакор билан гаплашсанг, пахта оқ, аммо меҳнати қора дейишади. Бугунги кунда мамлакатимиз аҳолисининг 70 фоизи қишлоқларда яшайди. Демак, 70 фоиз аҳолининг тақдири ана шу пахта билан боғлиқ. Даромад ҳам, буромад ҳам.

Фарғона вилоятида ижодий сафарда бўлганимизда қайси ўқув юртига бормайлик, талабалар: "Пахта теримига студентларни жалб қилиш мажбурийми?" деган саволлар билан мурожаат қилишди. Ҳатто бу мавзу матбуотда ёзилмагани ҳақида эътироз билдиришди. Бу саволни Андижон Иқтисодиёт ва муҳандислик институтига борганимизда ҳам беришган эди. Декабрь ойида ҳам пахта теримида бўлишган. Улар ўша даврда кунига ўртача 12 килограммдан пахта терган. Маблағ талабанинг овқат пулига ҳам етмаган (улар 98 кун қўшни туманларда ҳашарда бўлишган). 98 кун мактабларнинг юқори синф ўқувчилари, олий ўқув юртлари, коллежлар талабалари дарс ўтмаган. Эътиборингизга яна бир далилни келтирамиз. Теримга жалб қилинган талабаларнинг салкам 15 фоизи турли касалликларга чалиниб, шифохоналарга ётқизилган.

Касаллик орттирган талаба ва ўқувчиларнинг соғлиғини тиклаш учун давлатнинг қанча маблағи кетган? Уларнинг ўзининг-чи?! Яна бир муаммо ҳақида гапирмасак бўлмас. Ҳар йили 98 кун дарсга бормаган толиб илмдан қандай етук мутахассис чиқади? Олий ўқув юртларида бакалаврлик учун 4 йил ўқишади. Пахта теримига жалб қилинган вилоятдаги талаба нари борса 3 йил аудиторияда дарс олади. Хулосани ўзингиз чиқаринг.

Яна бир муаммо шуки, пойтахтлик абитуриент билан вилоятдан келган абитуриентга олий ўқув юртига кириш учун бир хил талаб қўйилади. Илгари вилоятлик абитуриентларга бироз имконият берилган. Уларнинг қишлоқ хўжалиги ишларига жалб қилингани инобатга олинган. Республика тест маркази деган нуфузли идора вилоятлик абитуриент 98 кун қишлоқ хўжалиги ишларига жалб қилинганлигини инобатга олмайди. Бу муаммолар ҳақида гапириб, далада пахтамиз қолиб кетсин, деган фикрдан йироқмиз.

... Собиқ Иттифоқ даврида пойтахтимиздаги барча олий ўқув юртлари Жиззах ва Сирдарё вилояти хўжаликларига ёппасига пахта теримига жалб қилинарди. Буни ўша даврда талаба бўлганлар яхши билишади.

Эрта тонгда кўрпа-тўшакни елкалаб автобусларда далага жўнардик. Энг қизиғи, ўша ерлик аҳоли ўз ташвиши билан банд. Бири уйини таъмирлаган, яна бирови деҳқончилигини йиғиштирган. Гўё уларга пахта териминиng умуман алоқаси йўқдай. Шаҳарликлар эса уйидан узоқда ҳашарда "жавлон" урардик. Энг ачинарлиси, кўпгина вилоятларимизда ана шу "касаллик" ҳозир ҳам давом этмоқда. Балогардон эса талаба билан ўқувчи. Бундан беш-олти йил олдин йиғим-теримга ҳатто аскарлар ҳам жалб қилинди. Яхшиямки, бу ишларга чек қўйилди. Қишлоқдагилар билан гаплашсангиз ҳасратидан тутун чиқади.

— Бугунги кунда ҳечам ҳашарчиларга ҳожат йўқ, — дейди Арнасой туманидан Раҳима Турсунова. — Ҳаммага пул керак. Ҳар бир фермер ўз пахтасини ўзи териб олади. Агар туман раҳбарлари, банк ходимлари, кассирлар, фермерлар халқни алдамаса, ҳамма оиласи билан кўчиб чиқади. Кўпгина раҳбарлар алдайди. Уланинг гапига энди ҳеч ким ишонмайди.

Бу бор гап. Кўпгина хўжаликларда ҳамон эскича иш услуби давом этаяпти. Мавсум бошида хўжалик раҳбарлари маблағни иқтисод қилмоқчи бўлади. Ёмғирли кунлар бошланиши билан терим нархи ошаверади. Совуқ далага яна ўқувчи-ю талаба "ҳайдалади", яна "приписка" давом этаверади. "Приписка" кетаяптими, ўқувчи ва талаба далада бўлиши керак. Бундай зўрма-зўракиликнинг кимга кераги бор?

Илгари баъзи раҳбарлар Москвага ҳисобот учун дея ўзларини юпатган. Энди-чи?

Терим пайтида жон куйдириб ишлаётган одамни учратмайсиз. Катта далада 4-5 кило пахта териб, унинг устига ўтириб олиб гурунг қилаётган тўп-тўп одамларга кўз тушади. 5-10 кг. терса теради, бўлмаса, дамини олиб кетишади. Иш жойидан ойлигини олишади. Мажбурлаб олиб чиқишган.

Қаранг транспортларнинг ҳар бири учун қанча ёқилғи кетади? Қанча одамлар ўз жойини ташлаб далага чиқаяпти? Ана шу маблағлар тўғри йўналтирилса, бунча одамнинг кимга кераги бор? Терган пахтасига қараб пулини берса, теримчилар жонини бериб ишлайди.

Ўқувчи мактабда, талаба аудиторияда дарсини ўқиса, вақти келиб билимни синайдиган даврда нўноқлик қилса, "Бизнинг ёшлигимиз далада ўтган" дея ўзини оқламайди, "Болалигим пахтазорда қолиб кетган" дея нолимайди.

Хуллас, ўқувчи ва талабаларни пахта йиғим-теримига жалб этиш маънавий жиҳатдан мақсадга мувофиқ эмас.

Аҳлиддин АҲМАДАЛИЕВ

ПАХТА ТЕРИШНИНГ ҲАМ ГАШТИ БОР

Ҳар йили пахта терими мавсуми яқинлаша бошлаганида талабаларнинг, ўқувчи ёшларнинг теримда қатнашиш-қатнашмаслик масаласи муҳокама қилинади. Биз ўқиган пайтда ҳам шундай эди. Аксарият ҳолларда бу масалага танқидий муносабатда бўлинади.

Талабаларни пахта теришга жалб қилиш фожеа ҳам, жиноят ҳам эмас. Назаримда, у моддий эҳтиёж билан бирга маънавий эҳтиёжни ҳам тақозо этадиган жараён. Айнан миллат ифтихори, бойлиги бўлган маҳсулотни йиғиб олишга бўлган муносабат фақат салбий бўлиши мумкин эмас, назаримизда.

... Биз ҳам талаба бўлганмиз, биз ҳам пахта терганмиз. У талабалик ҳақидаги хотираларда энг ширин из қолдирган давр ҳисобланади...

Улкан орзулар билан талабаликка қабул қилинганлар бироз ўтгач, бу давр ҳам шунгача бўлган ҳаётдан кўп ҳам фарқ қилмаслигини англаб, мўъжиза юз бермаслигидан ҳафсаласи пир бўлиб, тушкун кайфиятда олийгоҳга қатнайди. Бунинг устига курсдошлар билан тил топишиши қийин. "Талабалик шу экан-да, бунча зерикарли бўлмаса", деб турганингизда юқори курсда ўқийдиганларнинг: "Пахтага бориб келинглар, фикрингиз ўзгаради", деган далдалари юракда умид уйғотганди.

Ўша пайтда ҳам талабаларнинг пахтага чиқиш-чиқмаслиги муҳокама бўларди. Аммо сентябрь ойининг охирларида ҳали пахтага сафарбарлик эълон қилинмасдан олдин талабаларнинг ўзлари унга тайёргарлик кўра бошлардилар. Ниҳоят, турли олий ўқув юртларининг талабаларини ортмоқлаган 150 дан зиёд автобуслар колоннаси Сирдарё ва Жиззах чўлларига қараб йўл оларди.

Бутун терим мавсуми тизими талабаларнинг ўзлари томонидан ишлаб чиқиларди. Юқори курсдан ҳаммага сўзи ўтадиган йигит жамоа сардори этиб тайинланарди. Ошпаз, чойхоначи, хўжалик ишларига масъул киши, ҳисобчи ҳам талабалардан танланарди. Пахтанинг килосига аввал 3-4 тийиндан тўланган бўлса, кейинроқ 20 тийиндан бўлди. Кунига 100-120 килодан терадиганлар бемалол икки-уч ойлик стипендиясининг пулини ишлаб олиши мумкин эди. Бунинг устига ректор мукофоти жорий қилинган эди. Унга кўра, беш кун фақат юз килодан ортиқ пахта терган талабага 20 сўм (бир ойлик стипендия миқдорида) берилар эди.

Талабалар пахтазордан ҳориб-чарчаб чиқмасдилар. Кечқурун бўладиган тадбирларга ҳамма тайёргарлик кўрар эди. Бир кун курслар ўртасида турли мавзуларда беллашув ўтказилса, бир кун шаҳардан келган ёзувчи ёки шоирлар билан учрашув бўларди. Баъзан гулхан атрофидаги суҳбатлар, мушоиралар ярим кечагача давом этарди. Кейинги куни тадбир эса қўшни барақдаги бошқа факультетлар билан биргаликда бўларди. Ҳар ким ўзининг руҳияти, феъл-атворига мос ҳақиқий ўртоқни, дўстни ҳам пахта даврида топарди. Яна бу даврда баъзи йигит-қизлар ўртасида муҳаббат туғиларди...

Пахтадан кетиб қоладиганлар деярли бўлмасди. Пахтазорга умрида кирмаган шаҳарлик қизлар бошида қўллари ғўза чаноқларидан юлинганида ўтириб йиғлардилар. Лекин кетиб қолишни ўйламасдилар, чунки бутун жараённинг ўзи қизиқарли, шукуҳли эди-да.

Пахта мавсумининг кўпчилик ваҳима қиладиган зарарли томонлари йўқ, агар иш тўғри ташкил қилинса, албатта. Шу маънода талабалар уч ойлаб, токи далада ҳеч нарса қолмагунча юрмасдан, бир ойлик оммавий сафарбарлик уюштирилса кифоя. Шунда мавсум кўп ҳам уларнинг ўқишларига, билимларига таъсир кўрсатмайди. Қолаверса, пахта мавсумининг маънавий томонлари ҳам кўп. Талаба жамоа билан ишлашни, кўпчилик ўртасида шахсий жонбозлик кўрсатишни ўрганади. Ўзининг ҳар хил имкониятларини тор доирада синаб кўриши мумкин. Айниқса, деҳқоннинг машаққатли меҳнатини тушуна боради. Жисмоний меҳнатда тобланади. Агар пахта бўлмаса, шаҳарликлар пахта етиштирадиган давлатда яшаб туриб, унинг қандай эканлигини билмаслиги ҳам тўғри эмас.

Очиқ айтиш керакки, ҳозирги ёшларимизда жисмоний меҳнатга ва, айниқса, дала меҳнатига лаёқат борган сари сусаймоқда. Енгил-елпи пул топиш, оғир меҳнатдан қочиш, қинғир йўллар билан даромад қилиш кучайяпти. Ҳатто қишлоқларда ҳам дала меҳнатидан қочиш кузатилади.

Пахта мавсумининг маълум маънода аҳамияти бор. Қолаверса, фақат бизнинг мамлакатда талаба ёшлар қишлоқ хўжалиги ишларига жалб қилинаётгани йўқ. Бошқа давлатларда ҳам ишчи кучига эҳтиёж сезилса, талабалар жалб қилинади. Мисол учун Россияда картошка ковлашга, Молдовада узум теришга талабалар олинади. Қўшни республикаларда ҳам талабалар пахтага чиқишади.

Тўғри, талабаларнинг уч ой давомида пахта даласида бўлишидан на уларнинг ўзлари ва на уларнинг ёрдамига муҳтож хўжаликлар манфаатдор бўлади. Ёки бир вилоятда талабалар йиғим-теримга жалб қилиниб, иккинчи вилоятда олинмаса ҳам ҳар хил номутаносибликни келтириб чиқаради. Бу масаланинг бир томони. Иккинчи томондан қорли далада талабалар 3-5 кг пахта учун изғиб юрсалар-у, деҳқонлар ўз ҳосилларини, томорқасини йиғиштириш билан банд бўлиши ҳам адолатдан эмас.

Шунинг учун агар хўжаликлар ҳақиқатдан ҳам қўшимча ишчи кучига эҳтиёж сезсалар, олий ўқув юртлари билан шартнома тузишлари керак. Кўпинча хўжаликлар пахтадан моддий манфаатдор бўлганликлари учун даладаги ҳосилни ўзлари териб олмоқчи бўладилар. Айниқса, фермер хўжаликларида бу ҳол кўп учрайди. Аммо ўзимиз терамиз, деб кўп жойларда пахта қолиб кетади, ёғин-сочинли кунлар бошланади. Яна бир томони шуки, пахта теришдан талабалар ҳам моддий манфаатдор бўлишлари керак.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, ***агар лозим бўлса, талабаларни бир ой муддатга пахта теримига оммавий сафарбар қилиш лозим, ундан ортиғи ортиқча.*** *Пахта теримининг ҳам ўзгача гашти бор. Қолаверса, биз шу тупроқ фарзандимиз. Шу юрт деҳқони боқади бизни. Лозим бўлганда уларга ёрдам қўлини чўзиш, миллий бойликни нес-нобуд қилмасдан териб олишга кўмаклашиш ҳам савоб ишдир...*

Назира ҚУРБОН қизи

Эътироф

Республика Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги вояга етмаган ёшлар ишлари бўйича махсус комиссия тузилгани, унинг аҳамияти ва моҳиятини ҳамма ҳам бирдек англолмаса керак. Уни болалигидан қайси йўлга бошласангиз, умрининг охиригача ана шу йўлдан кетиши шубҳасиз. Ана шу жиҳатдан олиб қараганда бунда мактабларнинг ўрни беқиёс. Мухбиримиз Самарқанд вилоятининг Иштихон тумани халқ таълими бўлими мудири Юсуфхон МУҲАММАДИЕВДАН бу борада туманда олиб борилаётган ишлар хусусида сўради

ЎҚУВЧИЛАР НАЗАРДАН ЧЕТДА ҚОЛМАЙДИ

Ютуқлар кўп, муаммолар ҳам йўқ эмас

— Иштихонлик мактаб ўқувчилари бугунги кунда 17 та замонавий, 74 та мослаштирилган биноларда таълим олишаяпти. Ширинтой болакайлар тарбия олаётган масканларнинг 20 таси замона-

вий бинолардан иборат. Биз, айниқса, ўқувчиларни дарсликлар билан таъминлашга алоҳида эътибор қаратаяпмиз. Чунки сир эмас, айрим китобларнинг баҳоси 400 сўмдан 2000 сўмгача боради. Оддий дафтар эса 75 сўм ва ҳоказо. Ҳамма жойда кам таъминланган оилалар мавжуд. Уларнинг эҳтиёжларини қондириш учун 2002-2003 ўқув йилида 9-синфлар учун 12950250 сўмлик дарсликлар ижарага берилди. Ўқитувчилар учун эса 157 комплект дарсликлар бепул тарқатилди. Бундан ташқари, 13288 дона ўқув қўлланмалари, 849 дона бадиий китоблар, 43209 дона дарсликлар ва 3232 дона турли хилдаги плакатлар олиб келинган. Тизимда маркетинг хизмати ташкил этилганлиги боис ўтган йили жами 8962826 сўмлик даромад олинди. Халқ таълимини қўллаб-қувватлаш мақсадида туман ҳокимлиги ҳар бир мактаб учун маъмурият талабидан келиб чиқиб ер ажратган. Ана шу ерлардан бир эмас, икки марта ҳосил олинаяпти.

Шуни алоҳида таъкидлаш ўринлики, 2003-2004 ўқув йилида биргина СамДУни битирган 57 нафар ёш мутахассис ишга жойлаштирилди. Айни пайтда мактабни тугатган 157 нафар ўқувчилар Республиканинг турли педагогик йўналишларида таҳсил олишаяпти. Туман халқ таълими бўлимида ташкилий ишлар ҳам йўлга қўйилган. Маънавий-маданий тадбирлар, турли хил мушоира, фан олимпиадалари тез-тез ўтказиб турилади. Аниқроқ қилиб айтадиган бўлсак, тумандаги 44-умумий ўрта таълим мактабининг 11-синф ўқувчиси Жаҳонгир Баҳриддинов география фанидан ўтказилган Республика фан олимпиадасида 100 имкониятдан 99 балл тўплаб, 1-ўринни эгаллади. У айни пайтда пойтахтда таҳсил олаяпти. "Умид ниҳоллари" спорт мусобақаларида ҳам ўқувчиларимиз катта ютуқларни қўлга киритишди. Туманимиздаги 35-мактаб ўқувчиси Зулхумор Ашурова "Зулфия" мукофоти совриндори бўлган. Албатта, бундай мисолларни яна кўплаб келтириш мумкин. Лекин туманда муаммолар йўқ экан-да, деган хулосага келмаслик керак. Қолаверса, фарзандларимизга таълим-тарбия бериш, ҳукумат дастурларини ҳаётга татбиқ этиш нафақат халқ таълими ходимларининг, барча-барчамизнинг бурчимиздир.

Убайдулла ХЎЖАНИЁЗОВ, мухбиримиз

САХИЙ ВА АХИЙ

(Давоми. Бошланиши 1-бетда)

Ҳалаб шаҳрига яқинлашганларида кўришдики, шаҳар аҳли ҳам дашт сайрига чиқибди. Туяларда кажавада ўтириб сайр қилиб юрганлар ҳам кўп. Фаррухнинг икки кўзи шу кажаваларда бўлиб қолди. Ногаҳон, худди ўша тушидагидек воқеа содир бўлди: шамол кажаванинг пардасини кўтариб юборганда ўша ўзига туши орқали таниш Қуёшдек порлоқ юзни кўрди!

Яна парда ёпилганда, Фаррух ҳушидан кетди. Ўзига келса, даштда ҳеч ким қолмабди. Кечгача шу маҳзунлик давом этди. Кечаси Фаррух ўзини уйқуга солди, бироқ қаники, уйқуси элтса. Ходимлари уни ухлаган билиб, уйқуга кетди. Шунда у секин қоғоз-қалам олиб: "Менинг пешонамга тақдир мусофирликни битган кўринади. Сизлар юртга қайтинглар, насиб бўлса, Ватанда кўришамиз", – деб ёзди-да, ўзи шаҳзода кийимларини ечиб ташлаб, устига бир қора кигизни ёпди-ю, қочиб кетди. Икки-уч кун шу тахлит даштда умр ўтказди, на еди, на ичди. Ходимлари уни излаб, тополмай, тақдирга тан бериб, юрт сари равона бўлди. Охири, очликдан силласи қуриб, секин судралиб шаҳарга кирди, бир бузилган иморат кунжида ётиб қолди.

Ҳалабда бир ўта бадавлат киши яшар эди. Умрининг мазмуни – таниш-нотаниш одамларни уйида меҳмон қилишдан иборат. Ўта сахийлиги учун уни халқ Ахий дер эди. У шаҳар атрофлари, бузуқ-вайрона жойларда ётиб юрган бева-бечораларни уйига олиб келиб, ювинтириб-тарантириб, шоҳона меҳмондорчиликлар қилар, шу тариқа Худонинг бандаларига меҳр-мурувват кўрсатар эди. Шундай мақсад билан айланиб юриб, Фаррухни ҳам топиб олди. У билан гаплашиб, юз-кўзи, одобини кўриб, унинг бир ажиб гавҳардек зот эканини англади, отга миндириб, уйига олиб келди. Зиёфат қилди. Аммо меҳмон унга тақдим этилган чиройли кийимларни киймади, эгнидан қора палосини ташламади. Чунки ўша даврларда бу ғам-андуҳ рамзи эди. Фаррух кундузлари очилмас, кечалари меҳмонхонада нола чекиб чиқар эди-ю, сирини ҳеч кимга айтмас эди. Охири, мезбон май базми уюштириб, Фаррухга ичириб, уни гапиртирди. Шаҳзода эканини, бир қизни ҳаддан зиёд севиб қолганини, энг муҳими, уни шунчалар мубтало қилган ёр шу шаҳарда яшашини, фалон куни уни даштда, кажавада кўрганини айтди. Ахий билиб олдики, мусофир йигитни ошиқи беқарор айлаган ўша маъшуқа ўзининг жуфти ҳалоли! Ана шунда Ахий:

Деди фикр айлабон мурувват ила,
Топти бу нуктани футувват ила.

Ундаги мурувват ва футувват ғояси ошиқнинг дардига малҳам бўлишга ундади. Чунки шунинг чорасини топмаса, аҳвол шу даражага етганки, бу йигит ишқ дардидан ўлиб кетиши тайин:

Қилмасам, ўлса, ул мурувват эмас,
Они яхши мурувват аҳли демас.

Қисқаси, Ахий хотинига вазиятни тушунтириб, уни талоқ қилиб, тўй-томоша билан Фаррухга никоҳлаб берди. Кейин кўп совға-салом, мол-мулк, отулов, хизматкорлар билан келин-куёвни Ҳиндистонга жўнатди.

Фаррух йўлда келинчак олдига кирса, тирноқлари билан юзларини юлиб, қон йиғлаб ўтирибди. Сабабини сўраганида: "Никоҳга қувонайми ё талоққа йиғлайми?" – деб, бўлган воқеани айтди. Шунда Фаррух Ахийнинг мурувватига қойил қолиб, унга жавобан бу ҳам мурувувату футувват қоидасини қилди:

Гар анга бу қадар мурувват бор,
Бизда ҳам шаммаи футувват бор.

Фаррух Ахийнинг хотинига: "Бугундан эътиборан мен сенга – ака, сен менга – сингилсан", – деди. Ҳиндистонга келиб, вафот этган отаси ўрнига тахтга ўтирди. Бир боғ бунёд эттириб, Ҳалабдаги худди Ахийнинг уйидек қаср қурдириб, уни ва юз канизни шу синглиси ихтиёрига берди.

Лекин ҳам хотинидан, ҳам Фаррухдек дўстидан айрилган Ахийнинг ишлари орқага кетди, экин-тикини ҳам, савдоси ҳам таназзулга юз тутди. Устига-устак, душманлари унинг бошқа мамлакат шаҳзодасига мурувват кўрсатганини Ҳалаб подшоҳига етказиб, қаматтирди ҳам. Охири, қўриқбон, раҳмдиллик қилиб, уни қочирди. Ахий Фаррухдан эсдаликка олиб қолган ўша эски кигизни бошига илиб, Фаррух юрти томон равона бўлди. Сарандибга етиб келиб, бир бузуқ қалъа ичида ётиб қолди.

Фаррух Ҳиндистонда Ахийнинг одатини шиор қилган, гоҳида шаҳар айланиб, етим-есир, бева-бечораларни йиғиб, уларга меҳр-мурувват кўрсатар эди. Бир куни вайронада ётган бир бечоранинг эгнидаги ўз палосини таниди. Қараса, бу – ўша Ахий! Бир-бирларини таниб, қучоқлашиб, йиғлашдилар.

Ахийни ювинтириб-тарантириб, шоҳона кийимлар кийдириб, базмлар уюштирди. Халққа у кўрсатган мурувватлар таърифини айтганда, аҳли аъён меҳмоннинг оёқларини ўпди. Сўнг хон бир синглиси борлигини, уни Ахийга никоҳлаб беришини эълон қилди:

Ёд этиб ҳадди йўқ мурувватини,
Жонға чекти хати ухувватини.

Тўйдан сўнг Ахийни Фаррух курдирган қасрга олиб бордилар, у худди ўз уйига киргандек бўлди. Ичкарида эса уни ўз хотини кутаётганидан мутлақ бехабар эди... Аёл бор гапни –

Шоҳнинг иффату мурувватини,
Покравлиғ фанида қувватини

айтиб берди.

Навоийнинг бу ҳикоятини кино қилса бўлади. Бу ҳикоят амалда қандай ҳимматли халқ эканимизни қайта-қайта ёдга солади. Бу ҳикоят 2004 йилнинг "Меҳр ва мурувват йили" деб эълон қилинишида қанчалар мустаҳкам миллий замин борлигини қатъий таъкидлагандек бўлади. Бу ҳикоят ҳар қандай мурувват беиз кетмаслигини, унинг мукофоти борлигини, чинакам, беминнат мурувват яна ва яна мурувват уруғини сочажагини эслатади.

Мулоҳаза мулоҳаза туғдиради. "Меҳр ва мурувват йили" ҳар биримиздан жиддий амалий фаолият кутади. Эзгуликка, яратувчиликка, жамиятнинг эҳтиёжини қондиришга ундалган ҳар қандай меҳнат ҳам – амалда бир мурувват. Ҳаётни яхшилашга қаратилган ҳар қандай меҳнатнинг қадр топиши эса кишини яна ва яна ҳаракат қилишга рағбатлантиради. Меҳнатни рағбатлантириш чора-тадбирларини кўриш, бу борадаги тизимни янада такомиллаштириш ҳам бу йилнинг бош мақсадлари сирасига киради.

Султонмурод ОЛИМ, адабиётшунос

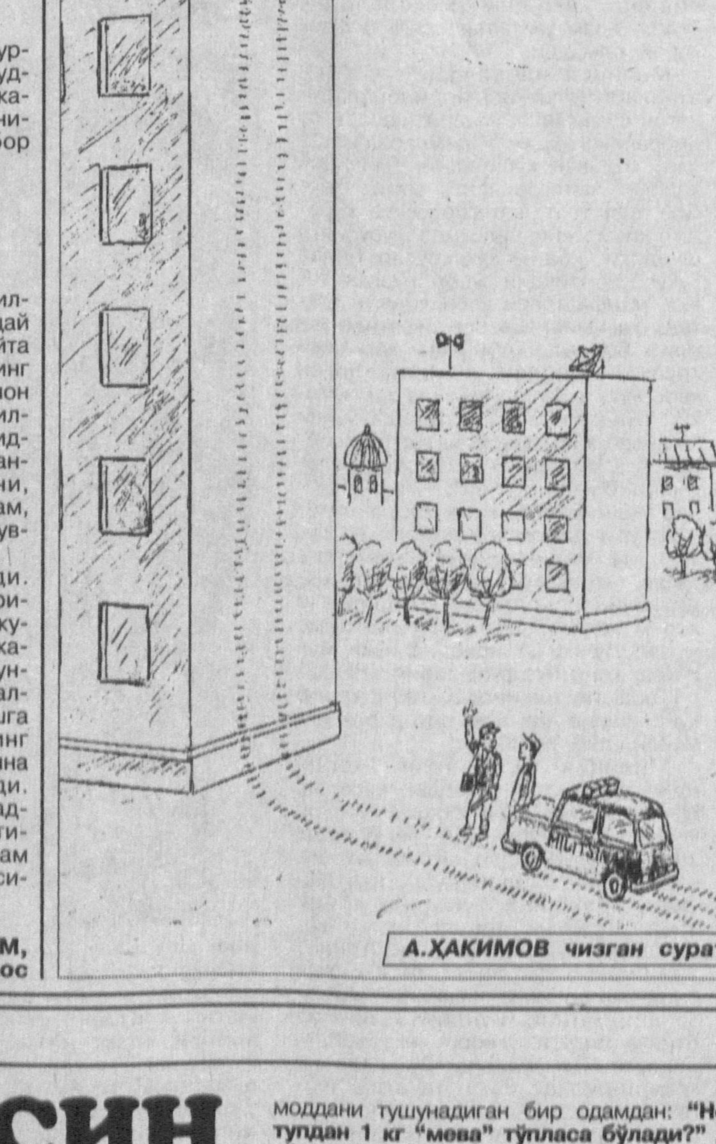

А.ҲАКИМОВ чизган сурат

Муаммо

ЭКСПЕРТ ХОЛИС БЎЛСИН

Ёввойи наша таркибида тетрагидроканнабинал бўлиши ҳам, бўлмаслиги ҳам мумкин. Лекин...

Гиёҳвандлик, бу — иллат. Унга ружуъ қўйган киши қандай кўргиликларга дучор бўлиши мумкинлиги ҳақида батафсил гапириш ортиқча, деб ўйлайман. Чунки у шундоқ ҳам кундек равшан. Лекин мен ҳозир адвокат сифатида тўхталадиган жиҳат мутлақо ўзгача.

Гиёҳвандлик билан боғлиқ жиноятларга, айниқса, кейинги йилларда бот-бот дуч келинаётгани ҳеч кимга сир эмас. Қолаверса, бу умуминсоний муаммога айланиб улгурганини ҳам яширмаслик керак. Шундай экан, гоҳ хизмат юзасидан бевосита, гоҳ ҳамкасбларимиз воситасида гиёҳвандлик жинояти билан боғлиқ бўлган ишларга қатнашишимизга тўғри келяпти. Ва шу аснода бир муаммога дуч келинмоқдаки, у ҳақда гапирмасликнинг, айниқса, бугунги кунда сира ҳам иложи йўқ.

Сир эмас, бизнинг, хусусан, тоғ ва чўл шароитимизда табиий ҳолатдаги ёввойи нашанинг учраши эҳтимолдан ҳоли эмас. Дейлик, макон ва замондан қатъи назар сиздан бир туп ёввойи наша чиқиб қолди ва шу бўйича жиноий иш қўзғатилди. Натижада экспертларнинг ёввойи нашани унинг таркибида тетрагидроканнабинал бор-йўқлигидан қатъи назар, барг ёки шох-шаббасини ҳам қўшиб ҳисоблаб, шунча гиёҳванд модда бор, деб хулоса бериш ҳоллари ҳам учраяпти. Айни шу ерда жуда катта муаммо пайдо бўлмоқдаки, буни экспертлар томонидан аниқламаслик, тўғри ҳал қилмаслик фуқароларнинг гоҳ айбли, гоҳ айбсиз ҳолатлар туфайли жиноий жазо ўташларига сабаб бўлмоқда. Яқинда худди шундай бир ишга қатнашишимизга тўғри келди.

Зомин туманининг Зомин шаҳарчасидаги Ғафур Ғулом номли маҳалласида истиқомат қиладиган II гуруҳ ногирони, нафақахўр Раҳимжон Алимқуловнинг касбикори қассобчилик бўлган ўғли Норқул Алимқулов бир туп ёввойи наша сабабли Жиззах вилоят судининг ЎзР ЖКнинг 273-моддаси 5-қисмига биноан 10 йилга озодликдан маҳрум этилди. Иккинчи бир киши эса ўн бир йилга "кесилди". Мазкур ишда ҳам табиий ҳолатда ўсган бир туп ёввойи наша "иштирок этгани" учун ҳам уни мисол сифатида келтиришни лозим топдик. Табиий ҳолатда ўсган ўша ёввойи наша (канапля) ўсимлиги деб аталади. Канапля ўсимликларнинг Cannabis деган турига киради. Шу ўсимликнинг қайси қисмини наркотик модда деб олиш кераклиги Ўзбекистон Республикаси қўшилган халқаро "Ягона конвенция"нинг 1-моддаси Б-бандида берилган: **"Каннабис" означает верхушки растения каннабис с цветами или плодами (за исключением семян или листьев, если они не сопровождаются верхушками), из которых не было извлечена смола, какими бы названием они не были обозначены".**

Бундан кўринадики, шу ёввойи ўсимликнинг фақат гули ёки мевасигина марихуана (каннабис) деган наркотик модда ҳисобланаркан. Мазкур ишда эса эксперт ўша ўсимликнинг илдизи, пояси, шохлари, барги ва мева ичидаги уруғини ҳам наркотик модда деб олган. Натижада на тергов органи, на суд далилий ашё таркибида аслида қанча наркотик модда, яъни тетрогидроканнабинал (ўша ўсимликнинг меваси ёки гулидагина бўладиган модда) борлигини текшириб ўтирмаган: эксперт хулосасига таянгану қўйган...

Энг қизиғи, мазкур жиноят иши бўйича ашёвий далилни гиёҳванд модда деб хулоса берган эксперт бугунги кунда ҳибсга олинган, унга нисбатан тергов ҳаракатлари олиб борилмоқда. Айни шу эксперт жиноят иши бўйича далилий ашёни ҳатто кўрмасдан ҳам "...кг. героин бор" деб хулоса беравераркан. Башарти 1 кг 250 грамм қуритиб майдаланган ўсимлик сомонидан бир чимдим олиниб, экспертизага берилса, тасодифан ҳалиги текширишга берилган қисми каннабис ўсимлигининг гули ёки меваси (тетрогидроканнабинал сақловчи қисми) бўлиб чиқса, эксперт текшириш хулосасига ашёнинг таркибида 1 кг 250 грамм тетрогидроканнабинал бор, деб ёзаверади. Шу сабабли наркотик модда деб гумон қилинаётган ашё қуритиб майдаланган ўт шаклида бўлса, унинг озгинасини олиб текширган экспертиза хулосаси кўпинча хато бўлади. Шундай экан ундай хулосани тўғри деб айтиш қийин.

Қўпол қилиб айтганда, бир қанор қуритилган каннабис (яъни 50 кг миқдорида) ўсимлиги таркибида наркотик модда бўлиши ҳам, бўлмаслиги ҳам мумкин. Ўша қанорда, дейлик, 3 граммгина наркотик модда бўлиши ҳам мумкин-ку! Биз ўшани 50 кг наркотик дейишимиз керак-ми?

Мазкур иш билан боғлиқ ҳужжатларда: **"Н. Алимқуловнинг соф оғирлиги 1 кг 250 грамм бўлган "марихуана"ни сотишдаги айби жиноят ишидаги далиллар билан исботланган"**, деб ёзилган.

Шу хулосани олгандан кейин наркотик моддани тушунадиган бир одамдан: **"Неча тупдан 1 кг "мева" тўпласа бўлади?"** деб сўрадим. У киши ҳар бир тупда ўртача 8 та "мева" бор десак, 100 тупдан ортиқ ёввойи нашанинг меваси, (агар мевалаган бўлса) 1 кг бўлиши мумкин. Баъзан гули тўкилиб мевасиз қолиши ҳам мумкин, деб айтди.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигининг Ҳ. Сулаймонова номидаги Республика илмий-тадқиқот криминалистика маркази лабораторияси мудири, кимё фанлари номзоди Т. Исломов шундай деб ёзади: **"Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, агарда наша ўсимлигидан тайёрланган воситалар таркибида тетрогидроканнабинал топилмаса, уларнинг таркибида каннабинал ва каннабидол борлиги туфайли бундай воситаларни гашиш ёки марихуана туркумига киритиш мумкин эмас".** Н.Алимқулов иши билан боғлиқ бўлган бир туп ёввойи наша ҳақида гап бораётган бўлса, бир тупдаги мевани кўп деб олсак, у ҳолда неча тупдагисини оз ёки озгинадан кўпроқ деб оламиз?! Ахир, наша ўсимлиги ярим туп бўлмайди-ку! Биз адвокатлар амалиётда бундай ҳолатларга бот-бот дуч келмоқдамизки, агар эксперт ва судьяларимиз ишни айни шу жиҳатларига ҳам эътиборлироқ бўлишса, адолатлироқ бўларди.

Ғиёс НОМОЗОВ, адвокат

Дараклар

ИСРОИЛ: «Ҳизбаллоҳ» билан келишув

Исроил ҳукумати ва «Ҳизбаллоҳ» радикал гуруҳи вакиллари ўртасида маҳбуслар алмашиш тўғрисида битим имзоланди. Аслида асирларни алмашиш борасидаги таклиф ўтган йилнинг ноябрида Исроил расмийлари томонидан ўртага ташланганди. «Ҳизбаллоҳ» раҳбари Ҳасан Насруллоҳ эса Шарон ҳукуматига бир қатор талаблар қўйганди ва улар бажарилсагина шартномани имзолашини билдирганди. Ниҳоят, маҳбуслар масаласидаги музокаралар амалий натижа — махсус ҳужжат имзоланиши билан якунланди.

Янги битимга мувофиқ, «Ҳизбаллоҳ» ташкилоти бундан уч йил аввал қамоққа олинган исроиллик бизнесмен Элханан Танненбаумни ҳибсдан озод қилади ва уч нафар яҳудий аскари жасадини Тель-Авивга топширади. Бунинг эвазига Исроил ҳукумати мамлакат қамоқхоналарида сақланаётган юзга яқин Ливан ва Фаластин фуқароларини эркинликка чиқаради.

ГРУЗИЯ: Саакашвили президентлик қасамёдини қабул қилди

Грузиянинг янги раҳбари Михаил Саакашвили парламентда президентлик қасамёдини қабул қилди ва расман ўз вазифасини бажаришга киришди. Инаугурация маросимида сўз олган президент Грузияни ягона ва кучли давлатга айлантиришга тантанали ваъда берди. Шу куни Европадаги энг ёш давлат раҳбарини табриклаш учун Тбилисига АҚШ Давлат котиби Колин Пауэлл ва Россия Ташқи ишлар вазири Игорь Ивановлар ҳам ташриф буюришди.

Фурсатдан фойдаланиб, Грузия раҳбари иқтисодий тушкунликдан чиқиш учун Ғарб мамлакатларидан молиявий кўмак сўради. Россия ҳукуматини ғанимлик муносабатини бас қилиб, Тбилиси билан дўстлик муносабатлари олиб боришга чақирди.

ИРОҚ: Қурбонлар сони 500 дан ошди

Ироқда иттифоқчи кучларга норозилик тарзида содир этилаётган кўпорувчилик ҳаракатлари тобора кўпайиб бормоқда. Хабарларга қараганда, ҳафта якунида Самарра, Фалужа ва Бағдод шаҳарларида содир этилган портлашлар натижасида 10 га яқин Америка аскари ҳалок бўлган ва яна бир қанчаси жароҳатланган. Шунингдек, кўпорувчиликлар пайтида ўндан ошиқ тинч аҳоли ҳам қурбон бўлган. АҚШ ҳарбийларининг билдиришича, Самарра, Фалужа ва Бағдод шаҳарлари иттифоқчи кучларга хавф солаётган қаршилик ўчоғи бўлиб қолмоқда.

Маълумотларга қараганда, сўнгги портлашлардан кейин 2003 йил май ойидан буён Ироқда ҳалок бўлган Америка ҳарбийлари сони 509 тага етган.

РОССИЯ: Пауэлл Путинни Грузия ишларига аралашмасликка чақирди

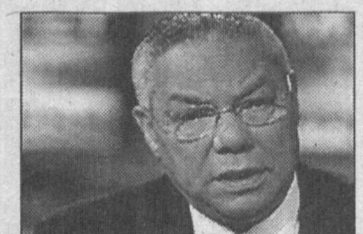

АҚШ Давлат котиби Колин Пауэлл Москвага ташриф буюрди ва Президент Владимир Путин билан учрашди. Учрашувда биринчи навбатда Грузиядаги сўнгги ўзгаришлар муҳокама қилинди. Пауэлл АҚШ Грузияда ҳарбий базалар қуриш ниятидан йироқлигини билдирди ва Россия ҳукуматини ҳам грузин мамлакатидан ҳарбий кучларни зудлик билан олиб чиқиб кетиш ҳамда мамлакат ички ишларига аралашмасликка чақирди.

АҚШ Давлат котиби шу билан бирга асосий эътиборни Россиядаги демократик вазиятга қаратди. Пауэллнинг ўз таъбири билан айтганда, бу борадаги очиқ ва ошкор мунозара бўлди. Унда АҚШ ҳукумати вакили расмий Москвага инсон ҳуқуқлари ва демократия борасида бир қатор талаблар билан мурожаат қилди.

Тафсилот

САЙЛОВ АРАФАСИДАГИ АМЕРИКА

Демократлар ва республикачилар курашида кимнинг қўли баланд келади?

АҚШ муҳим сиёсий тадбир — президентлик сайловига ҳозирлик кўрмоқда. 2004 йилнинг 2 ноябрида бўладиган умумхалқ овоз бериш тадбири ҳозирданоқ мамлакат оммавий ахборот воситаларининг бош мавзусига айланган. Кўпчилик АҚШ президентлиги учун сайловни Ер сайёраси президентлиги учун сайловга қиёс қилади. Бироз муболаға, бироз киноя, бироз... алам билан билдирилган бўлса-да, бу фикрда ҳам маълум асос бор. Ҳартугул, Америка дунёнинг ҳам иқтисодий, ҳам сиёсий барқарорликка эришган улкан давлати ва, табиийки, бу мамлакатда бўладиган сиёсий ўзгаришлар, айниқса, президентлик сайлови халқаро ҳаётга катта таъсир кўрсатиши муқаррар. Кузатувчилар таъкидлаётганларидек, сайлов яқинлашиши билан Оқ уй бошлиғи Жорж Буш Афғонистон ва Ироқда бошланган жаҳонгирлик юришларини тўхтатишга мажбур бўлади. Бу билан Вашингтоннинг навбатдаги нишони бўлиши эътироф этилган Эрон ва Сурияга ҳам ноябрга қадар эркин нафас олиш имкони берилади. Россия ҳукуматига Чечнистон ва Михаил Ходорковский масаласида АҚШ томонидан ўтказилаётган дипломатик босимлар тафти оз бўлса-да пасаяди...

Вашингтон ҳукумати сайлов арафасида иқтисодий ўсишни сақлаб қолиш учун доллар нархини сунъий равишда пасайтиришга одатланган. Шу сабаб ҳам, доллар эвазига ҳаёт кечираётган дунё давлатлари Америкадаги овоз бериш жараёнларини юрак ҳовучлаб кузатишга мажбур. Сайлов арафасидаги бундай ўзгаришлар ҳақида яна кў-ўп ёзиш мумкин. Қисқача айтмоқчи бўлганимиз шуки, Америкада бўлажак сайлов шамоли жаҳоннинг жамики минтақаларига етиб боради.

Бу сафар ҳам президентлик курсисини эгаллаш учун кураш асосан демократлар ва республикачилар ўртасида кечиши кутилмоқда. Сиёсий ҳаётда "Филлар" деган лақаб билан аталадиган Республикачилар партияси сайловда ягона номзод (амалдаги президент Жорж Буш номзоди) билан иштирок этмоқда. Демократик партия ("Эшаклар") эса ҳозиргача сайловга 8 нафар номзодини тавсия этган. Мамлакатда у қадар катта сиёсий мавқега эга бўлмаган "Яшиллар" партияси ҳам ўз номзоди билан курашда қатнашишни мўлжалламоқда. Хуллас, ҳозиргача президентлик учун сайловда иштирок этиши кутилаётган ўн нафар номзод рўйхатга олинди. Улар билан сиртдан танишиб олишингиз мумкин.

ЖОРЖ УОКЕР БУШ

Республикачилар партиясидан номзод сифатида кўрсатилган Жорж Буш сайлов фаворити деб эътироф этилмоқда. Социологик сўров натижаларига кўра, агар овоз бериш жараёни январда ўтказилганда, АҚШнинг амалдаги раҳбари 51-56 фоиз билан ғалаба қозониши мумкин экан. Кузатувчилар Буш бошқа рақибларидан кўп томонлама устунликка эга эканини билдиришмоқда. Мисол учун, амалдаги президентнинг сайлов кампанияси учун ҳозиргача энг кўп — 130,8 миллион доллар йиғишга муваффақ бўлгани диққатга сазовор.

Асли президент оиласида туғилиб вояга етган Жорж Уокер Йель ва Гарвард университетларини тамомлаган. Авиация соҳасида хизмат қилган, йирик нефть компаниясини бошқарган. Кейинроқ Техас штати губернатори этиб сайланган. 2000 йилги президентлик сайловида эса демократ Алберт Гордан бироз кўпроқ овоз йиғиб, Американинг 1-рақамли раҳбарига айланган. Унинг президентлиги даврида рўй берган энг муҳим воқеалар сифатида Афғонистон ва Ироқда ҳарбий операциялар ўтказилгани, махсус фазовий дастур эълон қилинганини айтиб ўтиш мумкин. Бушнинг рақиблари уни шу жиҳатдан қаттиқ танқид қилишмоқда. Демократлар фикрича, Афғонистон ва Ироқдаги ҳарбий ҳаракатлар Америкага юзлаб аскарларнинг тобутидан бошқа ҳеч нарса келтирмайди. Шунингдек, демократлар Буш амалга ошираётган иқтисодий дастур сўнгги 200 йилда кузатилмаган энг оғир йўқотишларга сабаб бўлаётганини айтишмоқда. Маълумотларга қараганда, ҳақиқатан ҳам, Буш даврида иқтисодий соҳада сезиларли салбий ҳолатлар юзага келган. Хусусий сектордаги иш ҳақи кўрсаткичи Иккинчи жаҳон уруши давридаги натижалардан ҳам пасайган, ишсизлик 4 % дан 6,2 % га ошган.

ГОВАРД ДИН

55 ёшли Дин демократлар орасида Бушга қарши кураша оладиган энг асосий номзод сифатида баҳоланмоқда. У ҳозирга қадар сайлов кампанияси учун 40 миллион доллар маблағ йиғди.

Асли шифокор бўлган Говард Дин Уолл-стритда, банкир оиласида туғилди. Дастлаб Йель университетини, кейинроқ Эйнштейн тиббиёт коллежини тамомлади. Демократларнинг асосий рақиби — республикачи оиласида туғилган Дин тақдир тақозоси билан бугунга келиб Демократик партиянинг етакчисига айланиб турибди. Айни вақтда у Вермонт штати губернатори вазифасида фаолият юритяпти.

Америка журналистларининг фикрича, Дин сайловда ғалаба қозониши учун ҳар қандай воситалардан фойдаланади. Масалан, у Вермонт губернаторлиги учун сайловда штатда бесоқолбозлик жамиятлари ташкил этишга рухсат бериш орқали ғалабага эришган. Ҳозирда тарғибот-ташвиқот масаласида бутун Американи кезиб юрган Говард Дин Бушнинг Ироқ борасидаги хатти-ҳаракатлари ва иқтисодий сиёсатини танқид қилмоқда.

ЭЛФРЕД ЧАРЛЬЗ ШАРПТОН

Уни "Америка Жириновскийси" деб аташади. Шарптон россиялик сиёсатчидан фарқли ўлароқ, фақат кескин нутқ ва чиқишлари билан эмас, қора танлилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш йўлидаги амалий ҳаракатлари билан ҳам шуҳрат қозонган. Ўзи ҳам қора танли бўлган 49 ёшли номзод инсон ҳуқуқлари Миллий ҳаракати раҳбари ҳисобланади. Демократик партиянинг Диндан кейинги энг асосий ишончли вакили саналган Шарптон Ироқдаги ҳарбий ҳаракатларни тўхтатиш, ижтимоий танглик, солиқ тизимини тубдан ислоҳ қилиш талаби билан чиқмоқда. Балки шу боисдир, уни машҳур қора танли ҳуқуқ ҳимоячиси — Мартин Лютер Кингнинг вориси дея эътироф этишмоқда.

ДЕНИС КУСИНИЧ

У узоқ йиллар журналист сифатида фаолият юритган. Ҳозирда эса конгрессмен бўлиб ишламоқда. 57 ёшли Кусинич агар сайловда ғалаба қозонгудек бўлса, АҚШ сиёсатини тинчлик йўлига буриш, Ироқдаги урушни тўхтатиш, ракетага қарши мудофаа тизими ("юлдузлар жанги" дастури) ҳамда терроризмга қарши кураш йўлида Американи бирлаштириш акти (USA Patriot Act) ни бекор қилишга ваъда бермоқда.

УЭСЛИ КЛАРК

Кларк Американинг ўртаҳол оиласида туғилган. Дастлаб Вест-Пойнтдаги ҳарбий академияни тугатган. Сўнгра Оксфорд университетида ўқишни давом эттирган. Ўқиш даврида у бўлажак президент Билл Клинтон билан танишган. Кларк Вьетнам, Панама ва Болқонда хизмат қилган. НАТОнинг Европадаги қўмондони даражасига кўтарилган. 2000 йил истеъфодан кейин генерал Кларк CNN компаниясида ҳарбий шарҳловчи бўлиб фаолият юритмоқда. У Бушга қарши кескин чиқишлари билан танилган. "Буш яхши фотография ишлаш учун бутун дунёни айланиб чиқишга тайёр. Бироқ у шаҳарнинг шундоққина чеккасида ўтказилаётган Америка аскарининг дафн этиш маросимига боришни ўзига эп кўрмайди", — деган генерал интервьюларидан бирида. Кларк агар президентлик насиб қилса, барча фуқароларга мажбурий ҳарбий таълим беришга ва Усама бин Лодинни зудлик билан тутишга эришажагини айтган.

ЖОН ФОРБС КЭРРИ

Сенатор Жон Кэрри — демократларнинг ишонган тоғларидан бири. Йель университетида таҳсил олган. Дастлаб ҳуқуқшунослик билан шуғулланган. Кейинроқ сиёсат майдонига кириб келган. Пацифист (урушни мутлақо инкор этувчи шахс) сифатида танилган Кэрри Ироқ уруши арафасида мисқоллаб йиққан обрўсидан айрилиб қолаёзди: у ҳам дастлаб барча Америка арбоблари каби Ироқ урушини қўллаб-қувватлади. Кейинроқ эса барчани лол қолдириб, урушга қарши кескин чиқишлар қила бошлади. Сенаторнинг сайлов дастурида ҳам ана шу жиҳат — Ироқ урушини қоралаш алоҳида кўзга ташланади.

РИЧАРД ГЕПХАРДТ

Асли ҳуқуқшунос бўлган Гепхардт узоқ вақт мамлакат қонун чиқарувчи органида фаолият юритган. Ҳатто 1988 йили президентлик сайловида қатнашишга ҳам улгурган. Дастлабки курашда муваффақиятсизликка учраган демократ бу сафар ғалаба қозонишига ишонмоқда.

Гепхардтнинг сайлов дастури 5 пунктдан иборат. Дастлабки тўрт пункт — энергетика, соғлиқни сақлаш, таълим ва пенсия таъминотини ислоҳ этиш барча демократларга хос мақсадлар сирасига киради. Дастурнинг бешинчи қисми эса ҳам қизиқарли, ҳам ақл бовар қилмас мақсадни ифодалайди: бутун дунёда иш ҳақи тўлашнинг ягона тизимини яратиш! Афтидан, бу мақсади билан у халқаро майдонда ҳам ўз тарафдорларини кўпайтиришни мўлжаллаётганга ўхшайди.

ЖОЗЕФ ЛИБЕРМАН

62 ёшли яҳудий миллатига мансуб Либерман президентлик курсисини эгаллагудек бўлса, бутун дунёда шов-шув кўтарилиши шубҳасиз. Чунки шу пайтга қадар Америка президентлигига асосан оқ танли англосакслар авлодлари — элита вакиллари сайланиб келганлар.

Либерман ҳам аксарият сиёсий арбоблар сингари Йель университетини тамомлаган. Оз муддат юрист бўлиб ишлаган. Кейинроқ Коннектикут штати губернаторлигига сайланган. Губернаторлик тўни торлик қилаётган шекилли, энди у демократлар вакили сифатида президентлик сайловида ҳам қатнашмоқда.

ЖОН ЭДВАРДС

Эдвардс ишчи оиласида туғилган. Дастлаб коллежни (у Эдвардслар оиласида коллежда таҳсил олган биринчи инсон эди), кейинроқ Шимолий Каролина университетида таҳсил олган. 1977-1998-йиллар мобайнида муваффақиятли тарзда адвокатлик фаолияти билан шуғулланган. 1998 йили АҚШ сенатори лавозимига сайланган. Энг ёш номзод ҳисобланган (50 ёш) Эдвардс кўпроқ инсон ҳуқуқлари ҳимояси ва қонун устуворлигига эътибор қаратишни мақсад қилмоқда.

РАЛЬФ НАДЕР

"Яшиллар" партиясидан кўрсатилган ягона номзод. Надернинг сайловда иштирок этиши яқин кунларгача ҳам номаълум эди. Ниҳоят, гарчи имкониятлар у қадар юқори бўлмаса-да, "Яшиллар" ҳам сайловда ўз вакиллари билан қатнашишга қарор қилишди. 70 ёшли Ральф Надер ўз сайловолди дастурида экология ва инсон ҳуқуқлари ҳимоясига асосий ўрин берган.

Шунингдек, сайловда қатнашиши кутилган демократлар — Ҳиллари Клинтон (ҳозирча Клинтон хонимга сенаторлик кифоя қиляпти, шекилли), Алберт Гор (Клинтон даврида вице-президент бўлиб ишлаган, аввалги сайловда Бушга ғалабани бой берган), Элизабет Мосли-Браун (сенатор ва АҚШнинг Янги Зеландиядаги элчиси вазифасида ишлаган) каби сиёсий арбоблар президентлик курашида Говард Дин фойдасига иштирок этмасликларини маълум қилдилар.

Собиржон ЁҚУБОВ
тайёрлади

Талқин

> *Гегель ҳавойи сўзлар сеҳри ва жаргонга маҳлиё ғирромлик, аввал тафаккурий, кейин эса ахлоқий-маънавий масъулиятсизлик натижаси бўлган янги даврни бошлаб берди.*
>
> **Карл ПОППЕР**

КАРЛ ПОППЕР ГЕГЕЛГА ҚАРШИ

(2-МАҚОЛА)

Платондан кейин К. Поппер Аристотель историцизми ҳақида тўхталиб ўтади. Аристотель ижтимоий фикрга улкан ҳисса қўшган бўлса-да, у, К. Поппер таърифига кўра, **«Буюк ва бетакрор мутафаккир бўлмаган».** Тўғри, у мантиқ илмига асос солди, баъзи амалий билимлар доирасини кенгайтириб, уларга қизиқиш уйғотди, аммо ўзининг хатоларини ҳам таъкидлаб ўтди. Шунинг учун ҳам у ўзи «ихтиро қилган ва йўл қўйган хатоларга чуқур миннатдорчилик ва илтифот билан ёндашишни» сўрайди, бироқ ушбу хатолар К. Поппер фикрига кўра, «жуда каттадир».

Аристотелнинг асарларида ижтимоий-тарихий жараёнларни босиқлик, вазминлик билан баҳолаш кузатилади. У мантиқ кучига таянганича ўзидан олдинги назарларни, шу жумладан, устози Платон қарашларини ҳам таҳлил қилади; уларни маълум бир тартибга, тизимга солади. Шубҳасиз, Аристотель устози таъсири остида бўлган, унинг асарларидаги кўпгина фикрларни ўзлаштирган. Аристотель ҳам устози каби кишилар ўртасида табиий ва ижтимоий тафовутлар борлигини, уларни бартараф этишни эмас, балки сақлаб қолиш ғоясини ҳимоя қилади. **«Табиатан айрим кишилар эркиндирлар,** — деб ёзади «Биринчи муаллим», — **бошқалар қулдирлар, уларга қул бўлиш ҳам фойдали, ҳам адолатлидир».** Қуллар ўз хўжайинларига хизмат қилиши, улар учун зарур бўлган маҳсулотларни етиштириши, қўл меҳнати билан шуғулланишлари лозим. Ақлу идроки баланд юқори табақа эса давлатни бошқариш, ов қилиш, жанглар олиб бориш билан банд бўладилар. Аёллар кам ақлга, идрокка эга. Қуллар ва аёллар давлатни бошқариш ишларида қатнашмайдилар.

Худди шунингдек, Аристотель устозининг етук давлат ва уни файласуфлар бошқариши ҳақидаги назарияларини ҳам давом эттиради. Тўғри, у ибтидоий даврга қайтишни талаб этмайди, аристократия, феодал ва демократия идора усулларини муросага келтириш тарафдори сифатида фикр юритади. Кўпроқ эса феодал идора усулига ён босади. Бу борада у Платоннинг айрим назарларини танқид қилади, аммо Арситотель ҳеч қачон демократ бўлмаган.

К. Попперниг фикрига кўра, Аристотель ўзидан олдинги назарларни рад этишни муросага бориш билан уйғунлаштириш фазилатига эга бўлган. Унинг ушбу хислати Платоннинг **«Файласуф давлатни бошқарсин»** ғоясини мавжуд ижтимоий-тарихий вазиятга мослаштирганида акс этади. Яъни файласуф давлатга, ҳокимиятни эгаллашга даъвогар бўлиши шарт эмас, унинг ҳукмдорга тарбиячи, маслаҳатчи бўлиши етарли. (Шу ўринда Аристотелнинг Александр Македонскийга тарбиячи, мураббий ва маслаҳатчи бўлганини эслаш мумкин). Агар Платон даврида ижтимоий-сиёсий ҳокимият бир қўлдан иккинчи қўлга ўтиб турган бўлса, Аристотель даврига келиб муқимлик, тез орада Филлип II, кейинроқ эса Александр Македонскийнинг мустабид ҳукмронлиги қарор топади. Ушбу вазиятда Аристотель **«Файласуф ҳукмрон бўлсин»** деган ғояни қўллаб-қувватлай олмасди, албатта.

Аристотель «Ҳукмрон файласуф бўлсин» деган ғояни вазиятга мувофиқлаштиради ва «Ҳукмрон табақа фалсафа билан бўш вақтида шуғулланиши мумкин» деб эълон қилади. Худди шунингдек, у Платон фалсафасидаги тушкунликни ишонч билан алмаштиради, яъни нарсалардаги ўзгариш емирилишга эмас, ривожланишга ҳам олиб келиши мумкин. Шуларга қарамасдан, К. Поппер Аристотель историцизми Платон таъсиридаги историцизмдир, деб уқтиради.

Аристотель историцизми, биринчидан, файласуфнинг ижтимоий ўзгаришлари нуқтаи назардан ўрганганида ва тарихга «барча ўзгаришлар ҳакамиъ», «улкан театр майдони» сифатида телбанамо сажда қилганида; иккинчидан, нарса, давлат, инсон муҳитида, тақдирида ривожланишга, ўзининг табиий ўрнига элтадиган сир яширинган, деб тараққиётни олдиндан белгилаб берганида; учинчидан, ҳар бир киши ўзининг ҳақиқий мавжудлигини тасдиқлаши учун ҳаётда ўз ўрнини топишга (кейинчалик Гегель ҳар бир халқ, миллат ўз ўрнини топиши учун уруш қилиши мумкин деган фикрни давом эттиради) ва ўзлигини тасдиқлашга интилиши лозим деган қарашлардадир.

Гегель «буюк донишварлар» Платон ва Аристотель назарларининг бевосита давомчисигина бўлиб қолмай, «замонавий историцизм ва тоталитаризмнинг отаси» ҳамдир. «Унинг ютуғи ҳайратли ва сирлидир. Гегель мантиқни моҳирона эгаллаган, унинг кучли диалектикаси учун метафизиканинг бўм-бўш қутисидан тирик қуённи чиқариш ҳеч нарса эмас». К. Попперниг танқиди ушбу кинояга тўла фикрни асослашга, «буюк диалектик»нинг сохта пайғамбар эканини исботлашга қаратилган.

К. Поппер Гегель идеализми тарқалишининг боисини, биринчидан, кишиларнинг мураккаб, ички зиддиятларга тўла борлиқни, ижтимоий ҳаётни идрок этишга тайёр эмасликларида ёки уларни идрок этишда содда ва осон талқинларга, таърифларга эргашишида; иккинчидан, Прусс мустабид ҳукуматига хизмат қилгани боис Гегелни монархнинг қўллаб-қувватлаганида деб билади. Ҳақиқатан ҳам, кишилар содда ва осонни тез қабул қилганлари учун ёки маълум бир масъулиятни ўз устига олишдан қочганлари учун мураккаб ҳодисаларни бор мураккабликлари билан қабул қилишга хоҳиш билдиравермайдилар. Мураккабни содда тушунтирган назарлар улар орасида тез тарқалади. Аммо ушбу назарлар гоҳо чалғитиши, лақиллатиши, найрангбозлик билан алдаши мумкинлиги уларнинг хаёлига келавермайди. Гегелни **«эволюционистлардан ташқари бирорта ҳақиқий олим жиддий қабул қилмаган... аммо Гегель жаргонининг таъсири ижтимоий фалсафада, ахлоқий, айниқса, ижтимоий-сиёсий фанларда ҳали кучлидир».** Айниқса, кишилар орасида кенг тарқалган, фалсафа махсус тайёргарликни, идрокни, мушоҳадани талаб этади, уни айрим кишиларгина тушунади, деган инсон ақлу идрокини камситувчи ва айрим қатламни, яъни файласуфларни, бошқалардан юқори қўювчи фикр мавҳум ва мужмал Гегель фалсафасининг ҳануз яшаб келаётганининг боисидир. Шунинг учун ҳам **«Гегель ҳавойи сўзлар сеҳри ва жаргон кучига маҳлиё ғирромлик, аввал илмий, кейин эса ахлоқий-маънавий масъулиятсизлик натижаси бўлган янги даврни бошлаб берди».**

Эрк, озодлик, тенглик ғоялари француз революцияси, айниқса, Наполеоннинг 1814 йилги мағлубиятидан кейин, Европадаги реакцион кучлар учун катта хавфга айланади. Французлар мустамлакасидан халос бўлган Пруссия ана шу шиорларга қарши кураш олиб борган Европадаги энг реакцион куч бўлиб чиқади. Давлат тепасига келган Вилгельм III ўз ҳокимиятини мустаҳкамлаш ва озодлик ҳаракатларини бўғиш сиёсатини тутади. Бу борада унга назариётчи, «идеолог» керак эди. Сарой назари Гегелга тушади ва у зудлик билан чақиртирилиб, «биринчи файласуф»га айлантирилади. Сарой эҳсонидан миннатдор Гегель ўз ҳукмдори Вилгельм III га сидқидилдан хизмат қилишга, унинг абсолютицизмини ёқлашга тушади.

Хўш, Карл Поппер Гегелни қайси назарлари учун «сохта пайғамбар», «очиқ жамиятнинг душмани» деб атайди? «Замонавий историцизм ва тоталитаризмнинг отаси» эканлиги Гегелнинг қайси қарашларида намоён бўлади?

Гегель фалсафасида ҳамма ўзгарувчан нарсалар, шу жумладан, давлат ҳам, ғоя, руҳдир. **«Барча мавжуд нарсалар маълум бир ғоядир».** Аммо бу ғоя ривожланиш хусусиятига эга. Шунинг учун Гегель историцизмида, Платонникидан фарқли тарзда, келажакка ишонч бор. Аммо ушбу ишончнинг мақсади охир натижада «мутлақ ғоя»га ёки «ғоянинг айнан ўзига» етишдадир. Ривожланиш диалектик бурама тарзда содир бўлади, иккинчи босқич биринчисининг бойиган тарздаги давомидир; ҳар бир босқич ўзидан олдинги босқичдан фарқ қилади ва шу тариқа етукка, «мутлоқ ғоя»га етади. Демак, тараққиёт қонуни диалектик тарзда «мутлоқ ғоя»га етгунча давом этадиган ўзгаришдан, ривожланишдан иборат. Агар «мутлоқ ғоя»нинг мавҳум ва мужмал ибора эканлигидан келиб чиқсак, ўзгариш, ривожланиш давом этаверади, уларнинг чеки йўқ. Чеки йўқ нарса, ҳодисалар киши дилига ғулу солади, ўз ижтиҳодларидан қониқмасликни келтириб чиқаради.

Гегель диалектикаси унинг билиш жараёнларига оид қарашларида янада аниқ акс этади. У билиш жараёнининг тезис, қарши тезис ва синтезлардан иборатлигини кўрсатади. Алҳаққи, ушбу ёндашиш билишнинг мураккаб, зиддиятли кечиш хусусиятларини очиб бериши билан қимматлидир. Уларни Гегель «диалектик учлик» деб атайди. Ушбу назарга мувофиқ олдин тезис илгари сурилади, кейин унга қарши тезис келтирилади, охирида эса тезис ва қарши тезисларни ўз ичига олган, уларнинг муросаси, якуни сифатида синтез пайдо бўлади. Бу жараёнлар, то мавҳум ва мужмал «мутлоқ ғоя»га етгунча давом этади. Шунинг учун ҳам Гегель таълимотида «барча нарсалар зиддиятлидир», унинг диалектик тараққиёт назарияси ана шу зиддиятларга қурилган. Аслида билиш, илм-фан мавжуд зиддиятларни аниқлаш ва бартараф этишга интилмайдими? Агар ушбу зиддиятлар, ҳатто янги кўринишда ва поғонада ҳам сақланиб қоладиган бўлса, билишнинг, илм-фаннинг нима кераги бор? Зиддиятларнинг мутлақ муқаррарлиги билишни, илм-фанни нокерак қилади, шу тариқа эса тараққиётни йўқ қилади.

Айнанлик назарияси ҳам Гегелнинг лағвона хаёлий уйдирмаларидан келиб чиққан. Аслида у **«ўтган файласуфларнинг адашган соялари ва ўтмишдаги таълимотларнинг заиф садоларига тўла боши-охири йўқ чалкаш кўча, Гегелнинг хаёлий, ҳатто ақлан заиф тўқималаридир».** У моҳият ва ғоя, умумийлик ва хусусийлик, шакл ва мазмун, субъект ва объект, ҳаракат ва турғунлик, материя ва руҳ каби тушунча ва воқеаларни таҳлил қилар экан, охир натижада «Нима мавжуд бўлса онглидир, онгли нарса мавжуддир» деган хулосага келади. Бундан Прусс мустабидлиги мавжуд, демак, у онглидир, оқилдир деган сиёсий талқин келиб чиқади. Гегель воқеа ва ҳодисалардаги айнанликни эмас, балки ўз ҳукмдорини, ҳокими мутлақни ҳимоя қилиш йўлини қидиради. **«Монархия конституцияси,** — деб ёзади у, — **ривожланган онгдир, қолган барча конституциялар камроқ ривожланган онгга тааллуқлидир...»** У «Фалсафий фанлар энциклопедияси»да янада аниқроқ қилиб ёзади: **«Қарор қабул қилишнинг охирги нуктаси... бутунни мутлақ ҳал қилувчи шахс, монархдир. Халқ ўз монархисиз яшай олмайди, у монархсиз бешакл тўдадир».** Демак, Гегель Европада кенг тарқалган эрк, озодлик, тенглик ғояларига қарши ҳокими мутлақни, якка ҳокимликни илгари суради. Давлат, ҳукмдор халқ учун эмас, балки аксинча халқ, кишилар давлат, монарх учун мавжуддир. Мана Гегель қарашларидаги ашаддий ғайриҳуқуқий қарашлар, тоталитаризм.

Гегель диалектикасининг инсон эрки, ҳуқуқлари ва ҳурфикрликка зид эканига яна бир мисол келтирамиз. «Ҳуқуқ фалсафаси» (270-§) да ёзилади: **«Давлат принципи моҳиятан фикрдадир, шундан аёнки, эркин фикрлаш ва фан давлатдан келиб чиққан... Шунинг учун давлат томонидан бўлган фан ҳам ўз ўрнини топади, чунки... фаннинг мақсади — билиш, айни чоқда фикрловчи объектив ҳақиқатни билишдир».** Ушбу сўзлардан давлат ҳурфикрлилик тарафдори, таянчи деган фикр уйғониши табиий, бироқ бир жумла ўтмай Гегель давлатнинг «объектив ҳақиқатни ҳимоя қилишда» ўз ҳуқуқига эга эканлигини ёзади. Биринчидан, «объектив ҳақиқат»нинг давлат томонидан ҳимоя қилинишини тасаввур қилиш мушкул. Иккинчидан, у тақдирда илм-фаннинг объектив ҳақиқатни билиш вазифаси нимада бўлади? Давлатнинг объектив ҳақиқатни ҳимоя қилиши аслида кишилар эрки, ҳурфикрлик устидан давлатнинг тотал бошқаришини ўрнатишга интилишдан бошқа нарса эмас асло. Шу тариқа фикрни, фанни ҳимоя қиладиган давлат ҳурфикрлик, фан устидан ўз ҳукмронлигини ўрнатиши зарур бўлган давлатга айлантирилади.

К. Поппер Гегель таълимоти миллатчилик ғоялари билан суғорилган, деб қарайди. **«Миллатчилик ақлу идрокка, очиқ жамиятга қарши исёнга ўхшайди. Бизда қабилачилик туйғуларини кўзғайди, кишиларни шахсий маъсулиятдан холи бўлган ижтимоий ҳамда гуруҳий жавобгарликка таянадиган ҳис-ҳаяжонга, ибтидоий тасаввурларга қайтаради».** Миллатчилик ва тоталитаризм — опа-сингиллардир.

Гегелгача давлат тил, маданият, ҳудуд кабилар билан белгиланган. Гегель улар қаторига халқ, миллат белгисини ҳам қўшди. **«Халқ (миллат)нинг туб мақсади давлат бўлиш ҳамда ўзини шу ҳолатда сақлашдир. Халқ (миллат) давлатсиз ҳеч қандай тарихга эга бўлмайди... Давлат халқ ҳаётининг, яъни санъат, ҳуқуқ, ахлоқ, дин, фаннинг асоси ва уларни ўз атрофига тўплайдиган халқ руҳидир».** Энг ғаройиби шундаки, Гегель ушбу «халқ руҳи»ни бошқа халқ (миллат)лар руҳи билан тўқнаштириб, ўзини намоён этади ва умумжаҳон тарихида ўз ўрнига эга бўлади. Ушбу тўқнашув очиқдан-очиқ уруш билан ҳал этилади, шу тариқа маълум бир давлат (миллат) бошқа давлат (миллат)лар устидан ҳукмрон бўлади, деб тушунтиради. Гегель қайси давлат, қайси миллатни ҳукмрон бўлади, деб қараётганини англаш қийин эмас. Шунинг учун Карл Поппер ёзади: **«Гегель миллатчиликнинг нафақат тарихий ва тоталитар назариясини яратади, шу билан бирга у миллатчиликнинг руҳий-таъсирий имкониятларини ҳам аниқ билган... У миллатчилик бир эҳтиёжга, яъни кишиларнинг бир жамоага бирлашиб, дунёда ўз ўрнини аниқлаш истагини қондиришга хизмат қилишини сезган».**

Ҳар бир киши, ҳар бир халқ ижтимоий-тарихий жараёнларда ўз ўрнини топишга интилиши мумкин, унинг хавфли томони йўқ, чунки дунё нафақат ҳамкорликка, шунингдек, рақобатга, «ким ўзди» асосига ҳам қурилган. Аммо ушбу истак бошқа давлат (миллат)лар ва халқлар ҳуқуқини камситишга, поймол этишга қаратилса ёмон. Гегелнинг миллат, халқ, давлат ҳақидаги назарлари аслида ушбу мақсадга қаратилгани боис хавфлидир.

Гегель фикрига кўра, давлат бошқа давлатларга қарши туриб, улар билан тўқнашувларда, ҳатто уруш қилиб мавжуд бўлиши мумкин. Давлатлараро муносабатларда «улкан миқёсда қизиқиш, эҳтирос, зўравонлик, адолатсизлик ва иллатлар», «тасодиф ва ўзбошимчалик» қатнашади, давлатларнинг мустақиллиги эса «улар ўртасидаги баҳсни куч ҳақидаги масалага, уруш ҳолатига айлантиради». Натижада уруш, Гегель тушунтиришига кўра, албатта, «нафақат амалий эҳтиёж, у шунингдек, назарий эҳтиёж ҳамдир». **«Давлатнинг бақувватлиги,** — деб ёзади Гегель, — **осойишталикда эмас, балки уруш ҳаракатларида акс этади; уруш чоғида бутун билан бўлак ўртасидаги жипслик намоён бўлади. Мабодо икки давлат (миллат) тўқнаш келса, улар ўртасидаги ҳақиқат, ҳуқуқ масалалари уруш билан ҳал этилади».**

Шу тариқа дунёга маълум бир давлат (миллат) ҳукмрон бўлиши лозим.

«Урушнинг моҳияти шундаки, — деб давом эттиради «буюк файласуф», — **у халқларнинг маънавий софлигини сақлайди... узоқ давом этган тинчлик натижасида юзага келадиган емирилишнинг олдини олади... муваффақиятли урушлар ички ғалаёнларни бартараф этади... урушдан халқлар, миллатнинг ташқи юришлари туфайли, кучли бўлиб чиқадилар».**

Мана «буюк файласуф»нинг «Ҳуқуқ фалсафаси» асарида ҳимоя қилган ва асослашга интилган милитаризм, тоталитаризм ғояси!

Гегель давлат шаклларини шарқ деспотизми, грек-рим аристократияси ва демократияси, Прусс монархиясига ажратади. У монархияни ижтимоий-сиёсий тараққиётнинг чўққиси, давлат кўринишларининг олийси сифатида қарайди. Бу унинг ўз ҳукмдори Вилгельм III га билдирган миннатдорчилиги белгиси эди, албатта. Гегель бу билан чекланиб қолмайди, монархни худога тенглаштиришгача, «уни худонинг ердаги ғояси» деб тилёғламалик билан мутлақлаштиришгача бориб етади.

Прусс мустабиди ўзининг реакцион ғояларини ёйиш ва Европада ўз ҳукмронлигини ўрнатишдан умидвор эди. Гегель унинг ушбу ниятини тўғри англайди ва уни назарий асослашга уринади. **«Тарих,** — деб ёзади у, — **дунёга ҳукмронлик қилиш борасида миллатлар руҳининг рақобатлашувидир».** Демак, ижтимоий-тарихий жараёнларга миллатлар руҳи ҳукмрон, тўғрироғи, ушбу миллатлар руҳидан бири ҳукмрон бўлади. Ҳатто уни Гегель очиқ ҳам ёзади: **«Герман руҳи дунё руҳидир; унинг мақсади чексиз эркининг ифодаси сифатида ўзи аниқлайдиган мутлақ ҳақиқатни рўёбга чиқаришдир».** Ушбу сўз ўйинларидан маълум бўладики, Гегель миллатчилик ва тоталитаризмни онгли тарзда ҳимоя қилган.

Гегель «мутлақ ғоя», «мутлақ руҳ», «соф фикр», «умумжаҳон руҳи», «умумжаҳон тарихий шахс» каби мужмал ва мавҳум иборалари билан, биринчидан, фалсафани алоҳида тайёргарлиги бор шахслар тушунади, деган ғайриилмий фикрни мустаҳкамлади; иккинчидан эса, ҳамма нарсани мутлақ ғояларга қарам қилиб қўйди. Шу тариқа у шахс эркини, ҳуқуқини, ҳурфикрликни менсимайди, уларни «мутлақлар»га қурбон қилади. У «мутлақ ғоя»га мансуб давлатни, монархни улуғлар экан, давлат — ҳамма нарса, шахс — ҳеч нима деган фикрга олиб келади. **«Умум давлатда мавжуддир. Давлат ердаги илоҳий ғоядир... Давлат худонинг ердаги кезишидир... Давлат ўзи учун мавжуддир».** Карл Поппер ушбу сўз ўйинларини таҳлил қилар экан, **«Гегель, менинг фикримча, талантли файласуф эмас. У, шубҳасиз, мутлақ ҳазм қилиб бўлмайдиган ёзувчидир»,** деган хулосага келади. **«Гегель асарларида ундан олдин ва ундан кўра яхшироқ айтилмаган нарса йўқ. Унинг апологетикасида унгача бўлган апологетлар билдирмаган фикр йўқ». «Гегель фалсафаси ҳамма нарсани билади, унда ҳар қандай саволга жавоб бор».** Ҳамма саволларга жавоб беришга даъвогар фан, қараш қолганларнинг назарини ҳисобга олмайди, аксинча, у ўз қарашларининг ҳамма томондан «сўнгги ҳақиқат» сифатида қабул қилинишини истайди. «Мутлақ ғоя»нинг ўзи ҳам Гегель таълимотининг мутлақ ҳақиқатликка даъвогарлигини билдиради. Унинг ҳақиқати мутлақликни қўллаб-қувватлаши ҳам ана шу тасаввурининг натижасидир.

Гегель аввалги фикрларининг аксини исботлашдек диалектик найрангбозликка уста. Ушбу ғирромлигидан бехабар кишилар уни конституция, шахс эрки, озодлиги, фуқаролик жамияти тарафдори бўлган деган фикрни келтириб юрадилар. **«Ҳурлик ва тенглик конституциянинг охирги мақсади натижаси ва моҳиятидир...»** Ушбу фикрга қўшилмай бўлмайди. Кейин у ёзади: **«Фуқароларнинг қонун олдидаги тенглиги ўзида юқори ҳақиқат сақлайди, аммо бу тарздаги ифодада у тавтологиядир, чунки бу билан давлатда қонуний тартиб устунлик қилади, қонунлар ҳукмрон дейилган бўлади. Бироқ айрим олган фуқарога нисбатан... қонун олдидаги тенглик умуман ундан ташқаридаги тенгликдир...»** Кейин Гегель хулоса қилади: **«Қонунларнинг ўзи тенгсизлик ҳолатини тақозо қилади. Шуни айтиш керакки, юқори ривожланиш ва янги давлатлар маданияти ҳақиқатда индивидиумларнинг улкан аниқ тенгсизлигини туғдиради».**

«Буюк диалектик»нинг сўз ясаш маҳорати, олдинги фикрининг бутунлай аксини диалектик тарзда ёқлаши К. Попперни Гегелнинг ушбу усули «шубҳасиз, хасталик аломатидандир» деган хулосага олиб келади.

«Сукрот фалсафани осмондан ерга туширди» (Цицерон). Суқротнинг шогирди Платон идеализмини қайта тиклаган Гегель эса мавҳум ва мужмал талқинлари, иборалари, сўз ўйинлари билан фалсафани ақлдан, идрокдан, ердан қувишга интилди.

Гегелни шахсан билган ва унинг назарларидан яхши хабардор бўлган Шопенгауэр Гегель фалсафасини **«Интеллектни емирувчи сохта илм, сийқа ақлий озуқа ва тилни бадхоҳона ва жинояткорона бузиш намунаси»,** деб атади.

Гегелнинг оддий киши эрки ва ҳуқуқларини топтовчи «буюк шахс», «буюк миллат», «буюк халқ» ҳақидаги фикрлари ҳам унинг демократия душмани бўлганини кўрсатади. **«Буюк шахс,** — деб ёзади у, — **давлат манфаати нуқтаи назаридан ўз йўлида «бегуноҳ гул»ни топташга мажбур бўлади. Ушбу буюк шахс халқ эҳтиёжларига ва бошқа кишиларга енгилтак муносабатда бўлиши мумкин».** Демак, Гегель буюк шахс, монарх, давлат манфаатига нафақат оддий кишиларнинг, халқнинг манфаатларини, шу билан бирга уларнинг жонини ҳам қурбон қилишга шай.

«Гегелнинг зўр ғирромлик фалсафаси авлодларни туганмас истеҳзолар манбаи билан таъминлайди» (Шопенгауэр) деган башорат тўғри чиқди. Карл Попперган бир аср олдин Гегель таълимотининг алдоқчи, ғайриилмий эканини асосланган бўлса-да, автократизм ва тоталитаризмга мойил даврлар, шахслар тафаккурнинг битмас-туганмас хазинаси деб ундан ҳанузгача ҳикмат, ўзининг сийқа қарашларини асослаш учун таянч қидирадилар...

Виктор АЛИМАСОВ,
фалсафа фанлари доктори

Mustaqil gazeta HURRIYAT

Арафа

ДУНЁНИНГ ЭНГ ХАЙРЛИ ЎН КУНИ

Маълумки, ҳар бир арабий ойнинг ўзига хос хусусиятлари ва фазилатлари бор. Бу, албатта, инсонларнинг бахтли-саодатли ҳаёт кечиришлари учундир. Бугун Зулҳижжа ойининг 6-куни. Ушбу муборак ойнинг илк ўн кунлиги ҳақида Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, бундай марҳамат этадилар: "Бу ўн кунлар дунёнинг энг хайрли кунларидир".

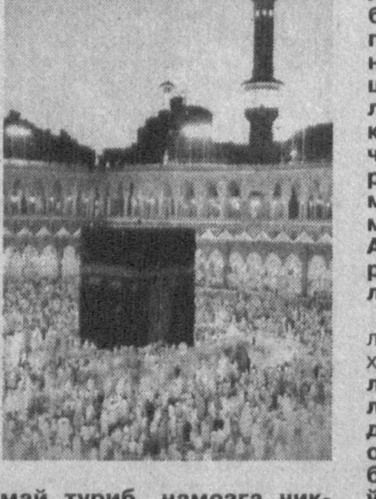

Ривоят қилурларки, агар ҳар ким Зулҳижжа ойининг ъашри (ўн кунлигида) рўза тутса, Аллоҳ субҳонаҳу таоло ўша бандага ўнта яхшилик ато қилади:

1. Умрига барака беради.
2. Молини кўпайтиради.
3. Аҳли оиласини турли бало ва офатлардан сақлайди.
4. Бу рўзани гуноҳларига каффорат қилади.
5. Унинг эзгуликларини зиёда қилади.
6. Жон беришини осон қилади.
7. Қабрини ёруғ қилади.
8. Мезон тарозисида яхши ишларини оғир қилади.
9. Дўзах оташидан озод қилади.
10. Жаннатда унинг даражасини баландроқ қилади.

Зулҳижжанинг ўнинчи куни Қурбон ҳайити байрамидир. Улуғ Қурбон ҳайити байрамига тараддудимиз бошқача бўлади. Байрам кунлари дилларимиз қувончга, меҳр-муҳаббатга тўлади. Шу куни Байрам намози ўқилади. Сунани Термизийда (Бурайда ибн Ҳусайб, разийаллоҳу анҳудан, ривоят қилиндилар): **Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам Рамазон ҳайити кунида бирор нарса тотмай туриб, намозга чиқмас эдилар; Қурбон ҳайити кунида эса намоз ўқимай туриб, бирор нарса тотмас эдилар".** Бу кун қурбонлик қилиш билан алоҳида ажралиб туради.

Бу кунда ҳар ким қурбонлик қилса, Аллоҳ таоло қурбонлик қонининг ҳар қатраси баробарига унинг ва аҳли оиласининг гуноҳларини мағфират этади. Қурбонликнинг гўштидан таом тайёрлаб мусулмонларга берса ёки гўштини садақа қилса, унинг савоб тарозисини Уҳуд тоғидан ҳам оғирроқ қилади. Қуръони каримнинг Ҳаж сураси, 37-38-оятларида: **"Аллоҳга (қилган қурбонликларингизнинг) гўштлари ҳам, қонлари ҳам етмас. Лекин У зотга сизларнинг тақво-ихлосингиз етар. Аллоҳ сизларни ҳидоят қилгани сабабли У зотни улуғлашларингиз учун (яъни қурбонликларингизни сўяётган пайтингизда Аллоҳнинг исмини зикр қилишингиз учун) уларни сизларга бўйсундириб қўйди. Яхшилик қилгувчиларга хушхабар беринг. Албатта Аллоҳ иймон келтирган зотларни мудофаа қилур. Албатта Аллоҳ барча хоин ва куфрони неъмат қилгувчиларни суймас",** дейилади.

Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, марҳамат қиладилар: **"Қурбонлик қилиш чиройли амаллардандир, у бандани дунё шароратидан, уқбо офатидан озод этади. Қурбон ҳайити намозини ўқиб, қурбонлик сўйган мўминлар менинг умматимдандир. Ҳар ким қурбонлик қилишга қодир бўлса-ю, қурбонлик қилмаса, вафотидан кейин мажусийлар ёки насронийлар қаторида бўлади".**

Аллоҳ таоло барчамизни ушбу муборак ой ва кунларнинг файз ва баракотидан баҳраманд этиб, амалларимизни ёлғиз Унинг розилиги йўлида бўлишликни насиб этсин.

Қурбон ҳайитингиз муборак бўлсин!

Лола НАСРУЛЛОҲ
тайёрлади

АЁ, ДИЛБАР...

Мен асир, мубтало, нотовон сенсиз,
Нечук тирикман-а мен ҳамон сенсиз.
Менсиз қайдасан деб сўрайсан ҳам,
Ўзим ҳам билмайман, мен қаён сенсиз?

Хусрав ДЕҲЛАВИЙ

Ҳажрингда тоқатим тоқ бўлди, жонон,
Бу воқеа недур, билолмам, нолон.
Сенсиз жон берибман, йиғлайди жаҳон,
Агар келсанг, менга қайта кирар жон.

Хусрав ДЕҲЛАВИЙ

Мен хастаю зору нотавон ёр ғамидан,
Кўздан ёш эмас оқади қон ёр ғамидан,
Бўғзимга етар бўлса-да жон ёр ғамидан,
Ё Раббим, айирма ҳеч қачон ёр ғамидан!

Жалолиддин РУМИЙ

Муҳаббат бобида билгин, эй одам,
Лозим эмас сира ортиқча ҳашам.
Ўзинг айт, қайд қўшмоқ керакми-йўқми,
Болалар лаб ялаб ичган сутга ҳам?!

ТАБРИЗИЙ

Ҳар кимки муҳаббат уйини маскан этар,
Кўнглига ҳабиб кўйини гулшан этар,
Кўб касби зиё дўст юзидин фан этар,
Маҳбуб юзин кўрмаги, кўз равшан этар.

Алишер НАВОИЙ

Юзу қаддинг кўриб, жоно, чаманда,
Асиринг бўлди гул, шамшод банда.
Сочинг саргаштаси мушки Хитодур,
Кўзунг овораси оҳу Хўтанда.

ФУРҚАТ

Аввал бошда, қодир Оллоҳ,
Сендан бир карам истарман.
Бодом қовоқ, олма ёноқ,
Бир зебо санам истарман.
Бир доно ёр бергин менга,
Қадри бор одам истарман

МАҲТУМҚУЛИ

Юрак муҳаббатиң кутганда бекор
Майда-майда бўлар, йўқолар изсиз.
Садоқату дўстлик йўқ жойга, зинҳор,
Муҳаббат ҳам қадам босмайди, эсиз...

Мулла ВАЛИ ВИДОЛИЙ

Назм

Сен бағримга келмасанг...

Оминахон Тўрақулова Сирдарёнинг Бахт шаҳрида туғилган. Тошкентда Санъат институтини битиргач, ҳозиргача Миллий академик театрида хизмат қилиб келмоқда. Бу ҳам актриса, ҳам шоира муаллифимизнинг кўнгил шеърий хаёлларига ошно бўлган дамлар қоғозга туширган машқлардан бир мужда, холос.

КЕЛМАСАНГ...

Боғларда қушларнинг хониши тингай,
Созимнинг нолишдан тори узилгай.
Билсанг, муҳаббатим қасри бузилгай,
Сен ёнимга келмасанг...

Уммонлар тўриси бўш, сени сўроқлар,
Висолинг соғиниб титрар дудоқлар.
Куйганлар келмасанг ҳатто сўқмоқлар,
Сен ёнимга келмасанг...

Эртагим афсонага айланиб кетар,
Сенсиз бу гул умрим куюб-ла ўтар.
Сенсиз севгим ҳам ёнишдан тўхтар,
Сен бағримга келмасанг...

ОҚҚУШ ЭМАС, БУРГУТ

Тинчлик бермай орзуларим келсам бу ер шоҳона,
Майда-майда ташлаб қадам кўтарилдим поғона.
Етиш учун мақсадимга бўлдим гўё девона,
Беклар эса Оққуш эмас, Бургут бўл дер маконда.

Осойишта ҳаёт йўлим аста-секин қўзғалди,
Ҳатто беклар айтиб қўйган фикрлари ўзгарди.
Энди ақлим Оққуш эмас, Бургут бўл дер маконда,
Яна қилай десам парвоз қанотларим қайрилди.

Орзулардан наҳот энди армон мени айирди,
Ўткир нигоҳ қалбим ўртаб ўзлигимдан айирди.
Энди ақлим Оққуш эмас, Бургут бўл дер маконда,
Бўлган билан шоҳона, беки йўқдир маконни.

Кўрмайди ё сезмайди у бул ташнақалб ҳур тойни,
Етайин бир манзилга фидо қилдим-ку, бу жонни.
Энди той дер: Оққуш эмас, Бургут бўл дер маконда,
Дарё каби тошгим келар, йўл қўймайди тўғонлар.
Сукут сақлаб қолар ҳали номи чиққан чаёнлар,
Энди ақлим Оққуш эмас, Бургут бўл дер маконда...

СОҒИНДИМ

Ҳаёт оқим дарё каби умр
ўтиб кетаркан,
Ниятимга етдим десанг яна
Орзу келаркан.
Майли орзу келса келсин
армон бўлиб қолмасин,
Шунда сенга куч берувчи
мададкор керак экан.
Оҳ, Онажон, ҳикматга бой
сўзларингни соғиндим,
Сўзим тинглаб айб излаган
дилозорларни кўрдим,
Йўлим пойлаб тошлар отган
ҳатто дўстларни кўрдим,
Эслаб сўзинг Онажоним
мақсадимга интилиб.
Халоскорим қодир Эгам
дея қалбимга туйдим,
Меҳрибоним, меҳрга бой
кўзларингиз соғиндим.
Сўзла она, сен истаган
фарзанд бўла олдимми?
Боланг бўлиб сенга пича
қувонч бера олдимми?
Волидамсан, жаннатимсан
жаҳонларга алмашмам,
Айтгин она, бурчларимни
адо эта олдимми?
Саждагоҳим, ҳикматга бой
сўзларингиз соғиндим,
Оҳ, онажон, меҳрга бой
дуоларинг соғиндим.

ҚАЛБИМ

Софдил кўнгил сўзлар куюниб,
Қўлинг берма, ғаним дўст бўлмас.
Буюрсам-да минг бор уриниб,
Ғанимларга қалбим жой бермас.

Омина ТЎРАҚУЛОВА

ХАЁЛ

Олиб қочар гоҳ хаёл оти,
Кенгликларда сузиб юраман.
Унут бўлар борлиқ ҳаёти,
Ажиб маъво кезиб юраман.

У салтанат риёдан холи,
У ерда йўқ бевафо ёрлар.
Гўзал ўлка — жаннат мисоли,
Киритилмас золим, бадкорлар.

Томирига сафо қуюлар,
Тарк этади мени дард-алам.
Бу жой менга покроқ туюлар,
Қайтгим келмас ерга сира ҳам,

Кимлар учун мен хаёлпараст,
Бедард тушунмас кўнглимнинг сирин.
Ахир, хаёл бешафқат эмас,
Ахир, хаёл ҳаётдан ширин.

Умида ПАРДАЕВА,
Шаҳрисабз туманидаги 8-мактабнинг 10-синф ўқувчиси

ЭЪЛОН

Тошкент шаҳар Собир Раҳимов туманидаги "Улуғбек ҳожи" хусусий корхонаси ёпилиши муносабати билан даъвогарлар икки ой муддат ичида Собир Раҳимов тумани, "Магазин Мавзук" кўчаси 254-уй ёки 43-12-92 рақамли телефонга мурожаат қилишлари мумкин.

Жиддия

ЖУЛҚУНБОЙ ЗУРРИЁДИ — САРКАШДАН МАКТУБЛАР

БИРИНЧИ МАКТУБ

Қалам йўлидаги аждодларимиз орзу қилғон эканким, биродарларни илкини илкиға беришликка ундашлик ва илмидин қониқмоқлари учун йўл очиб беришлик олий туғимиз бўлғай дея.

Аммо кейин-кейинда баъзи номақбул хабарлар туйдуқ. Юзинғизға айтаман — бундан юракларимиз озор топди.

Эмишки, сиз гузар оқсоқоллари, қабилачиликка яна қайтиб, уруғ-уруғ яшамоққа аҳд қилибсиз. Қўни-қўшнингиз дигар қавмдан эса тақдир тошларидан тўпқа тушиб, кўчишликка қадар мажбур этармишсиз. Иякларингиз остида оқ мўй кўрк бериб турғон маҳалда мирзани-да, чироғчию жарчини-да, ҳатто остонанғиздаки қўриқчини-да аймоғинғиздан олиб келишлик ярашмағай сизға.

Биров тоғлик бўлса, бири даштлик, яна кими сиз киби водийдан келғон. Тўғри келса, иймонли, инсофли эса қанотинғиз остиға олинг уларни ҳам. Тум жамоа бари-баримиз ўзбекмиз, алҳамдулиллаҳ. Хотирингиздан фаромуш қилманғиз. Қабилачиликка чек қўйиш навбати келди.

Қўлни қўлға беринг!

Биламан, сиз бизни оғзидан она сути кетмағон дерсиз, жўжахўроз дерсиз. Валек, оқсоқол бўла туриб овулинғиздан хабардор бўлмадинғиз учун шу йўлни тутмак зарурда қолдим, мен. Сиз атрофқа кўзларинғизни қисиб бормоқдасизки, мақсадинғиз агар иложини топсанғиз аёқ остидағи тиканни кўрмасликдир.

Ҳурматлиқ оғалар, улуғ шоиримиз Муҳаммад Юсуфнинг сатрларини хотирланг: "Ўзбекни қийратар маҳаллийчилик".

Шу ҳолға тушмаслик учун курашинг, халқинғиз сизни севсин.

Сизға иши тушғонларға "ёғли" сўрашишни бас қилиб, истеҳзоли кулишинғизни ташланг. Илтимос қилдик сиздан. Зотан, юқорига боқиб сўзладикими сачрағон туфуклар кўзимизға шўнғиш ҳаракатидин қийналиб кетдиқ.

Йина бир сўз... Хашамлардағи аҳволинғизни кузатиб бироз истиҳола қилдим. Мағар таомға узатилавериб илкинғиз ҳордиқ чиқармағайким, ҳам ҳайрат, ҳам афсус баҳриға ғарқ бўлдум. Сиз эса кўнглунғизға олар-олмаслиғинғизға инонмасдан айтишим мумкинки, сиз нафс ботқоғидин бошини чиқариб, оғзини каппа-каппа очиб турған кимарсасиз! Аввалда ғалат ёзибманки, "қўлни қўлға берайлик" деб. Илкимизни берсак, номинғизға тортмағайсиз дея фикр қилдим шу топда.

Билмадим яна... Тилим сиз ҳақда сўзламакни истамагандек кўринадир...

ИККИНЧИ МАКТУБ

Бу нимарса ҳақда ёзар-ёзмаслиқ хусусинда кўп фурсат фикр қилдим. Охир анинг кишилар орасинда таъсирли эканлиғиға ишончим боис қалам тутишға журъат этдим.

Риклом, риклома дерлар уни...

Ҳар турфа ерда унга дуч келмасликдин қочолмағайсиз. Дилбузорнинг қулоғини ҳар қанча бураманг, шу хил рикломға тушиб қолаверасиз: ит емаги, мушук емаги, одам емаги, кир ювадиғон, соч ювадиғон...

Аёлларнинг аёғини кўтариб, тушириб нима мақташларини кўпчилик англамаску, валек кўзлари куйиб томоша этади. Солиҳа Кумушбибилар юртида бу аламангиз ҳодиса шармандаликдин ўзга нарса эмас.

Қалбни қўтириш, иймонни қўтириш — бу.

Йина бир масала, риклом қилғон молинғиз харидорларға манзур бўлар экан, бизда ҳеч гап йўқ. Риклом қилинг, молинғизни сотинг. Бироқ дарди кисса сифатсиз, бўлмағур молларни риклом қилсанғиз бизға не наф.

Мақтағонингиз аввал бошда яхши бўлуб, эл кўнглуни овлаган сўнг айнаб, латташалпоқ бўлиб кетаётганини ҳам кўриб бормоқдамиз. Баъзилар шунинг боисидан "ўтмағон, сотилмағон нимарсаларни риклом қилаяпти" киби фикрға келғон.

Дўстлар билан суҳбат қурарқан, бири "Ваусе"ми, "Beta"ми чой рекломини кўрғонда, ўзини қўймакка жой тополмаслиғини айтди.

Анинг сўзи:

— Диққат этинг-а, чойға илкини суқиб, кийим бошиға теккизса, чой эмблеми мавжуд нарса пайдо бўлармиш. Майли, буни "ижодкор"лик самараси дейлик. Локигин аллақандай қўпик билан боғлиқ иримни бутун бир халқ қадрияти сифатида намойиш қилмоқлиқ бориб турғон мантиқсизлиқ. Бирорбир ажнабий кўрғоч, бу қилиқлардан кулмасми, ахир? Ҳар нарсани фикр қилиб андин сўнг амалиётга ўтмоқ керак.

Тошпўлат тажангни хуноб қиладурғон ҳалиги қизларни риклом қилмасанғиз, у киши бироз ором топар эдилар. Калвак маҳзумнинг айтишларича, ул "рикломчи"ларинғизнинг "муштарий"лари шундоқ ҳам кўп бўлар экан.

Ҳарнечук ул мардумларға ҳам Тангрим инсоф ато этсин. Нек ниятимиз шу. Тамом. Вассалом.

Саркаш СУРОНЛИ ёзди

Ҳикоя

Кўпчилик вилоятларимизнинг ҳар қайсиси ўзининг бетакрор хусусиятлари ва белгиларига эга. Бирининг ери семиз, серҳосил, иккинчиси нефтга бой, учинчисида олтин кўп, яна бири қашшоқ, бешинчиси — художўй ва ҳоказо ва ҳоказо... Шулар қаторида бизнинг шаҳар шамолга сероблиги билан ажралиб туради.

Ҳар куни каллаи саҳардан бошлаб шаҳар устида шимолдан ёпирилиб келган бўрон қутуради. Пешинга бориб, шамолнинг йўналиши ўзгаради ва бошимизда чанг-тўзон, қум ва яна алланима балолардан таркиб топган ҳақиқий қуюн ғужғон ўйнайди. Бизнинг шаҳримизда лаънати қуюнлар йил-ўн икки ой кўз очиргани қўймайди ва, табиийки, шаҳримизда бирон туп дарахт у ёқда турсин, ҳатто бирорта бута ҳам йўқ эди. Тўғри айтасиз, бунақа шаҳарда яшаш баайни дўзахнинг қоқ ўртасида яшагандай гап эди.

Бир куни кечқурун навбатдаги қуюндан хона ичида жон сақлаб ўтириб, Теҳронда истиқомат қиладиган қадрдон дўстимга хат ёзишга аҳд қилдим. Овлоқ жойларда яшайдиганларнинг топиб олган машғулоти ўзи шу — ёри-биродарларига мактуб ёзмаса, куни ўтмайди. Бу мактубимда роса хуноб бўлиб, эрта-ю кеч зулмат ҳукмронлик қиладиган ва бемалол нафас олишнинг иложи бўлмаган шаҳарда яшамоқни ҳатто душманимга ҳам раво кўрмаслигимни ёздим. Бу лаънати бўрон важидан бирорта одам ҳам кўзини очиб, теварак-атрофга қарашга юраги бетламайди ёки оғзини очиб, бирорта гап айта олмайди... Эртасигаёқ мен мактубни қутига ташлаб, жўнатиб юбордим.

Орадан бир ҳафта ўтди. Бир куни кундузи бўрон важидан кўчага чиқолмай уйда ўтирган эдим, ошналаримдан бири келиб қолди. Мен дарров пайқадим — нима учундир унинг кайфияти йўқ, авжи паст эди. У хонага кира солиб, мени оғиз очирмай гапира кетди:

— Худо ҳақи, бутун умрим бино бўлиб мен сендан кўра беғамроқ ва енгилтакроқ одамни кўрган эмасман. Уйингга тиқилиб олибсан, оламни сув олиб кетса, парвойингга келмайди-я!

— Нима бало, шу бўронда шаҳар майдонининг қоқ ўртасида ғуддайиб турсам, сенга маъқул бўлармиди?

— Сени катакка қамаб, банди қилиб қўйишса, майдоннинг ўртасида туриш қанақа бўлишини билардинг, — деди у энсаси қотиб.

— Майли, ҳазилингни қўй. Чой дамлайми? Ичасанми? — деб сўрадим унинг гапига кўп ҳам эътибор бермай.

— Чойга бало борми шу топда, — деди у қизишиб. — Сенга минг марта айтдим — тилингни тийиб юр деб, ахир... Тилим бор деб одам бўлар-бўлмас нарсаларни валдирайверадими? Ўз билганингдан қолмадинг. Ана, шаҳарга чиқиб, ўзинг кўр — сенинг гапинг туфайли қанақа ғавғо кўтарилганини.

— Мен туфайли дейсанми?

— Бўлмаса-чи!? Ким туфайли бўларди? Мен туфайли эмас-ов!

Унинг ҳаяжони менга ҳам юқди. Афтидан, чиндан ҳам бирон жиддий кор-ҳол рўй берганга ўхшайди. Бўлмаса, бир одам бекорга шунчалик ҳовлиқадими? Лекин бошқа томондан қараганда, мен қоралайдиган ҳеч қанақа иш қилганим йўқ. Бўрондан қўрқиб, эшик-деразаларимни зичлаб ёпиб, тинчгина уйимда ўтирибман.

— Нима воқеа рўй берди? Гапирсанг-чи, ахир, — дедим мен уни қистаб.

— Нима рўй берди эмиш! Губернаторнинг одамлари бозор оралаб юриб, савдогарлардан имзо йиғишяпти. Сенинг устингдан иш қўзғар эмишлар.

— Иш қўзғар эмишлар? Менинг устимдан-а? Нима гуноҳ қилган эканманки, иш қўзғашади.

— Ўзинг ўйлаб кўр! Каллангни ишлат. Бу шаҳар об-ҳавосининг сенга нима оғирлиги тушяпти? Зимистон бўладими, қуёш чарақлаб турадими — сенга барибир эмасми?

Унинг оғзидан чиқаётган гаплар алланечук танишга ўхшарди. Қаерда эшитганман бунақа ибораларни? Буларнинг бари қанақа маънони англатади?

— Менга қандай айб қўйишяпти?

— Шуни билиб қўйки, узундан-узоқ айбнома ёзишган. Ҳамма юртдошларинг унга имзо чекишяпти. Унда айтилишича, бизнинг шаҳримизда, умуман, шамол бўлмас эмиш, жаноб губернаторнинг доимий ғамхўрлиги, муниципалитет раисининг куйиб-пишиши ва учтўртта ҳурматли бўлим бошлиқларининг ташвишлари билан бизнинг шаҳримизга озодалиги ва тартиб-интизоми жиҳатидан тенг келадиган шаҳар йўқ эмиш. Бу гапларга қўшилмайдиган одам хоин ва душман экан. Имзо чекканларнинг ҳаммаси уни зудлик билан суд қилишни талаб қиляпти.

— Яъни айтмоқчисанки, шаҳарнинг ҳамма аҳолиси менинг жазоланишимни талаб қиляпти. Шундайми?

— Бўлмаса, уларнинг нима иложи бор? Мен ўзим ҳам имзо чекишга мажбур бўлдим — бошқа имкониятим йўқ эди.

Мен бошимни чангаллаб, изтироб ичида юзага келган вазиятдан қутулиш йўлларини ўйлай бошладим.

— У ер-бу ерда оғзингдан бирор гап чиқиб кетган эдими? — деб сўради ошнам.

— Йўқ! ахир бу шаҳарда оғиздан бирор гап чиқиб кетиши мумкинми ўзи? Ахир бу ерда бўрондан қўрқиб, ҳеч ким оғиз очишга журъат қилолмайди-ку!

— Бирор одамга мактуб ёзганинг ёки открытка жўнатганинг йўқмиди?

— Мен доим ёзишиб тураман, — деб жавоб бердим мен. — Лекин менинг ёзишмаларимнинг бу ишга нима алоқаси бор?

— Сен мактубларингда шаҳарда тинимсиз бўрон қутуришини, чанг ва қумдан нафаси қайтиб, одамлар бўғилаётганини ёзганмидинг?

— Ҳа, бир оғайнимга ёзган эдим.

— Вой, каллаварам-ей! Энди ўзинг пиширган овқатни ўзинг ичасан. Айни ана шу мактуб тегишли идораларнинг қўлига тушган, кейин уни жаноб губернаторга жўнатишиб, дарҳол чора кўришни талаб қилишган. Сенинг устингдан нега иш қўзғатишаётганини энди тушунгандирсан?

— Менга нима маслаҳат берасан? — деб сўрадим титроқ овозда.

— Билмадим-ов... Ўзинг ўйлаб кўр.

— На чора? — дедим мен. — Бундан чиқадики, шамол эсиб турган чоғда шамол эсмаяпти дейиш керак экан-да! Шунақами?

Эртаси куни уйга фуқароча кийинган икки киши келиб, мени губернаторнинг ҳузурига олиб кетишди. Жаноб губернатор столнинг тўрида ўтирарди, столнинг икки томонида полиция бошлиғи, жандармерия бошлиғи, адлия, молия, мориф, почта ва телеграф бўлимларининг бошлиқлари ўтирибди. Айрим муассасаларнинг мутасаддилари ҳам шу ерда, лекин улардан пастроқда ўтиришибди. Шаҳарнинг энг мўътабар одамларидан баъзи бирлари ҳам шу ерда ҳозир эдилар. Хонада пашша учса эшитиладиган даражада сукунат ҳукм сурарди.

Жаноб губернатор менга қўли билан яқинроқ келишни ишора қилди ва стол устида ётган папкадан қандайдир бир варақ қоғозни олиб, менга узатди-да, деди:

— Қани, бу мактубни олиб, овозингни чиқариб ўқи-чи!

Мен ўзимнинг дастхатимни танидим. Бу яқинда ўзим ошнамга ёзган мактуб эди. У қандай қилиб, тегишли идораларнинг қўлига тушиб қолди — бу менга ҳали-ҳануз қоронғи. Мен титроқ овоз билан мактубни ўқий бошладим ва, ниҳоят, қуйидаги иборага етиб бордим: **"Мен бу шаҳарда яшамоқни душманимга ҳам раво кўрмайман. Бу лаънати бўрон важидан ҳамма кўзини қисиб юради ва ҳеч ким теварак-атрофга қарашга ва оғзини очиб бирор калима гап айтишга ботина олмайди".**

Шу ерга келганда жаноб губернатор ўтирган жойидан сапчиб тушди ва жон-жаҳди билан ўшқирди:

— Ҳой, падарингга лаънат, аблаҳ! Ҳозир бу мактубни ким бизга овоз чиқариб ўқиб берди?

— Сизнинг каминаи камтарининггиз, — деб жавоб бердим мен.

— Бу шаҳарда ҳеч ким оғзини очишга журъат қилмайди, дейишга қандай тилинг борди, аблаҳ?

— Кечиринг мени, жаноби олийлари.

— Кечиринг, деганинг нимаси? Қани, айт-чи, ярамас, сен қаршингда ватандошларингни кўриб турибсанми ёки кўр бўлиб қолганмисан?

— Кўриб турибман, жаноби олийлари.

— Бу шаҳарда ҳеч ким журъат қилиб кўзини очолмайди, деб ёзишга нечун ҳаддинг сиғди, аҳмоқ?

— Кечиринг, жаноби олийлари...

— Қани танангга ўйлаб кўриб, ўзинг айт-чи — бу ерда шабада борми?

— Йўқ, жаноби олийлари... Лекин...

— Нима "лекин"?

Мен деразага қарадим. Кўчадан шамолнинг даҳшатли увиллаши эшитилиб турарди, чанг-тўзондан ҳеч нарсани ажратиб бўлмасди. Лекин шу пайт нигоҳим полиция бошлиғига тушиб қолди. У ғазабига чидаёлмай, мўйловининг учини ғажиб ўтирарди.

— Қани, гапир... нима "лекин"?

— Ҳеч нима, ҳазрати олийлари.

— Бу ерда шабада борми, йўқми?

— Йўқ, жаноби олийлари.

— Унда нега сен шаҳримизда ҳамиша бўрон кутуради, деб ёздинг?

— Мени кечиринг, ҳазрати олийлари. Бошқа ҳеч қачон, ҳеч кимга, ҳеч қанақа мактуб ёзмайман. Бу галча мени кечиринг, авф этинг, гуноҳимдан ўтинг, ҳазрат.

— Нима?! Қилғиликни қилиб бўлиб, кечирим сўрайсанми? Ҳаммамизга туҳмат қилиб бўлдинг, ҳамма хизматларимизни бир пулга чиқардинг, катталарнинг олдида обрўйимизни тўкдинг. Энди яна узр ҳам сўрайсанми?

Шу ерда ҳозир бўлганларнинг ҳаммаси худди қўғирчоқлардек бош ирғай бошладилар. Улар жаноб губернаторнинг гапларини маъқуллашга ошиқмоқда эдилар.

— Манави харитани кўряпсанми? — деб сўради губернатор йўғон бўйнини мен томонга буриб.

— Кўряпман, жаноби олийлари.

— Нима деб ўйлайсан — бу қанақа харита?

— Менимча, бу шаҳримиз харитаси бўлса керак.

— Унга диққат билан қараб айтчи — хаританинг чеккаларида нима бор?

— Хаританинг чеккаларида қарағай, арча ва бошқа дарахтларнинг сувратлари чизилган.

— Буларнинг ҳаммаси қандай маънони англатади, биласанми?

— Йўқ... Буни қаёқдан ҳам била олардим, ҳазрати олийлари?

— Бу — шаҳримиз теварагида ўрмонлар барпо қилиш режаларини кўрсатади. Улар бўронлар йўлида тўсиқ бўлишади. Шуни тушундингми, аҳмоқ?

— Ҳа, ҳазрати олийлари, тушундим.

— Агар шуни яхши тушунган бўлсанг, нега бу мактубни ёздинг, нодон?

— Ақлим етмаган-да, ҳазрати олийлари. Мен мактубни ўрмонлар барпо қилиш режаларини кўришимдан олдин ёзгандим.

Жаноб губернатор менинг олдимга қоғоз билан қалам қўйди.

— Бу гапларингни ёзма тарзда баён эт, — деб буюрди у. "Жаноб губернатор ва бошқа масъул ходимларнинг доимий ғамхўрликлари туфайли бизнинг шаҳримиз курраи заминнинг энг чиройли шаҳрига айланди", деб айтиб турди жаноб губернатор. "Юқорида зикр этилган жанобларнинг саъй-ҳаракатлари билан шаҳримиз теварагида ям-яшил дарахтзорлар барпо этилди, улар шамолларнинг йўлини тўсди. Шаҳримизда шамол қайтарғич дарахтзорлар туфайли баҳор фаслидаги ёқимли шабадалардан ташқари ҳеч қанақа шамол ва бўронлар бўлмаяпти..."

— Ёздингми?

— Ҳа, ҳазрат.

— Энди имзо чек.

— Хўп бўлади, ҳазрат.

— Энди ҳамма жаноблар ва юртдошларинг гувоҳлигида менинг кетимдан такрорла: "Йўқолсин сотқинлар ва разил ватанфурушлар!"

— Яшасин шаҳримизнинг ҳақиқий оталари ва ҳомийлари!

Сўнгра жаноб губернатор мажлис котибига мурожаат қилиб, унга мажлиснинг қуйидаги қарорини айтиб туриб ёздирди: "Айбланувчи гувоҳлар иштирокида мактубни мўътабар органлар назарида шаҳарнинг валинеъматларини қоралаш мақсадида атайин ёзганини эътироф этди. Шунинг учун уни бир ойга атайин туҳмат қилгани учун жавобгарлик тўғрисидаги қонуннинг 247966-моддаси 12- параграфи "б" бандига биноан... лекин айбдорнинг чин дилдан тавба қилгани ва қилган ишидан пушаймон эканини инобатга олиб ва унга энг юксак даражада мурувват кўрсатган ҳолда жаноб судьялар қарор қилади: айбдор олти ой мобайнида ҳар куни бир соатдан уч марта шаҳарнинг марказий майдонида "Йўқолсин хоинлар!" хитобини баланд овозда айтиб туришга ҳукм қилинсин!"

Бутун вужудимни аччиқ алам қамраб олди. Кўз ёшларим томоғимга тиқилиб қолгандай эди. Мен на гапира олардим, на йиғлай олардим. Судьялар ҳайъати, уларнинг ортидан мен ҳам маҳкама вакилининг ҳамроҳлигида суд залини тарк этдик. Кўчага чиқишим биланоқ биз шунақа қумбўронга рўпара келдикки, бир пасда бир-биримизни йўқотиб қўйдик. Шамол ҳуштак чалиб увиллларди, кўз очиб, теварак-атрофга қарашнинг имкони йўқ эди. Мен овозим борича: "Жаноб губернатор! Муҳтарам судьялар! Агар шуки бўрон бўлмаса, бўроннинг ўзи қанақа бўлади?!" — деб ҳайқирардим.

Озод ШАРАФИДДИНОВ
таржимаси

Ўзингни англаб ет!
Mustaqil gazeta HURRIYAT
Муассис: Ўзбекистон Оммавий ахборот воситаларини демократиялаштириш ва қўллаб-қувватлаш жамғармаси
Бош муҳаррир вазифасини бажарувчи: Исмат ХУДОЁРОВ
Таҳрир ҳайъати: Турсунали АКБАРОВ, Хуршид ДЎСТМУҲАММАД, Азамат ЗИЁ, Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Наим КАРИМОВ, Ҳаким САТТОРИЙ (масъул котиб), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Раҳмон ҚЎЧҚОР
«Hurriyat» kompyuter markazida Elyor UBAYDULLAYEV tomonidan sahifalandi.

Газета Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлигида 034-рақам билан рўйхатга олинган. Бичими — А-2.
Таҳририят манзили: Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 16-уй. Тел-факс: 41-49-91. Тел: 41-52-72, 144-25-06.
E-mail: hurriyat@uzpak.uz
Индекс:
Якка обуначилар ва ташкилотлар учун — 233
«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Манзил: Буюк Турон кўчаси, 41-уй.
Навбатчи муҳаррир: Собиржон ЁҚУБОВ
Ⓡ — тижорат белгиси.
Топшириш вақти — 21.00
Топширилди — 20.00
Буюртма — Г - 271
Т: 3664
Таҳририятга юборилган мактуб ва мақолаларга ёзма жавоб қайтарилмайди.